

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ERGENLERDE KİMLİK BUNALIMI VE DİN EĞİTİMİNİN
ETKİSİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Hazırlayan:

Mustafa Naci KULA

Danışman:

Yrd.Doç.Dr.

Hayati HÖKELEKLİ

Bursa-1986

İ Ç İ N D E K İ L E R

ÖNSÖZ.....	III
TABLolar.....	V
KISALTMALAR.....	VI

G İ R İ Ő

A.Araştırma Problemi.....	1
B.Araştırmanın Amacı.....	2
C.Araştırmanın Kapsamı.....	3
D.Araştırmada Kullanılan Metod.....	4
E.Anketin Uygulanması ve Verilerin Toplanması.....	5

I. B Ö L Ü M

KURAMSAL ÇERÇEVE

A.Ergenlik Kavramı.....	8
B.Kişilik Kavramı.....	10
C.Benlik Kavramı.....	12
D.Kimlik Kavramı.....	14
E.Rol Kavramı.....	16
F.Din Eğitimi Kavramı.....	17

II. B Ö L Ü M

ERGENLİK ÖNCESİ DÖNEMLER VE BU DÖNEMLERİN KİMLİK BUNALIMINA
ETKİSİ

A. 1.BEBEKLİK DÖNEMİ.....	20
2.Bebeklik Döneminin Kimlik Bunalımına Etkisi.....	21
B. 1.18 AY 2 YAŞ ARASI(Özerklik Dönemi).....	22
2.18 Ay 2 Yaş Döneminin Kimlik Bunalımına Etkisi.....	22
C. 1.3-6 YAŞ ARASI (Oyun Dönemi).....	23
2.3-6 Yaş Döneminin Kimlik Bunalımına Etkisi.....	24
D. 1.6-11 YAŞ VE ERGENLİK ÖNCESİ DÖNEM(Okul Dönemi).....	25
2.6-11 Yaş ve Ergenlik Öncesi Döneminin Kimlik bun- lımına etkisi.....	26

II

III. B Ö L Ü M

ERGENLİK DÖNEMİ GENCİNİN KİŞİLİK GELİŞİMİ

A. Ergenin Kişiliğinin Oluşum ve Gelişmesinde Etkisi olan İç Faktörler.....	28
1. Biyolojik Faktörler.....	28
2. Ergenlikte Bağımsızlık Arayışı.....	29
B. Ergenin Kişiliğinin Oluşum ve Gelişmesinde Etkili olan Dış Faktörler.....	30
1. Ergen ve Ailesi.....	30
2. Ergen ve Okul.....	30
3. Ergen ve Akran Grupları.....	31
4. Ergen ve Toplum.....	31
5. Ergen ve Din	31
C. Ergenin Kişiliğinin Bazı Genel Özellikleri.....	32
1. Olumsuz Dönem.....	32
2. Duygusal Gerginlik.....	33
3. Güven Duygusu.....	33
4. Zihinsel Faaliyetlerde Artış ve Ahlak Gelişimi.....	34
5. Dini Bunalmalar.....	34
D. Ergenlikte Benlik Gelişimi.....	34
E. Ergenlikte Kimlik Bunalımı.....	36

IV. B Ö L Ü M

ANKET SONUÇLARI VE DEĞERLENDİRME

1. Anket ile İlgili Genel Bulgular.....	39
11. Tablolar ve Değerlendirilmesi.....	40
SONUÇ.....	64
EK.....	67
BİBLİYOGRAFYA.....	71
INDEX.....	77

ÖNSÖZ

Bazı kavramlar vardır ki, çabuk ve kolay anlaşıldığı zannedilir, ama anlatımı hele tanıma son derece zordur. "Genç" ve "Gençlik" sözcükleri de böyledir. Bu zorluğuna rağmen genç deyince, genelde, ne çocuk ne de yetişkin olan, bir ara devre yaşayan insan anlaşılır.

Bu dönem, duygusal sarsıntıların yanı sıra dış dünyayı ve kendini tanımanın, hem de doğru tanımanın savaşının verildiği bir devredir. Gittikçe artan sosyalleşmenin getirdiği bir problem olarak kimlik arayışı, bu devrenin en büyük sorunlarından biri olarak belirmektedir. Böylece gençlik, "Ben neyim" sorusunun araştırıldığı ama tam bir cevabın bulunamadığı bir devredir.

Pek çok içsel çalkantının karşısında çözüm olarak ruh hekimi kadar eğitim ve din kavramlarını da hatırlarız. İşte, genç için de kimlik krizini yaşarken çözüm olarak ilk aklımıza gelen de din ve eğitimidir. Kimlik bunalımının çözümünde en geniş çerçeveli çözümlü elbette dinden ve din eğitiminden beklemek gerekir. Zira dinin sunduğu evrensel kimlik, pek çok saldırgan, toplumu ve ahlakı bozucu davranışları kısa bir zamanda önleyici niteliktedir. Ancak insan gelişiminde kaçınılmaz bir devre olarak, din eğitimi alan gençlerin de, bir kimlik krizi geçirmeleri olağandır. Burada önemli olan, toplumumuzdaki eğitim kurumlarında din eğitimi alan bir gencin bu krizi yenerek, müsbet bir kimlik geliştirmede, din eğitiminin imkânlarından ne ölçüde istifade edip etmediğidir.

Ayrıca Orta Öğretim düzeyinde yapılan din eğitim-öğretiminin temel amaçları içersinde yer alan, "toplumu dini yönden aydınlatacak, yönlendirecek din görevlisi" adaylarının istikrarlı bir yapıya sahip şekilde yetiştirilmesi söz konusudur. İşte din görevlisinin istikrarlı, sağlıklı bir kişilik sahibi olarak yetiştirilmesi için, din eğitimi gören gençlerin mevcut problemlerinin tespiti eğer varsa-eksiklik ve aksaklıkların giderilmesi önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu nedenle bizim burada araştırdığımız şey, ergenlik döneminin temel sorunlarından biri olan kimlik bunalımıdır. Her ergenin karşılaştığı bu sorun, din eğitimi alan gençlerde de zaman zaman görülmektedir. Asıl konumuz, din eğitimi alan ergenlerde, bu din eğitiminin kimlik bunalımını çözmedeki etki ve katkısının ne olduğudur.

Tez çalışmamızın başlangıcından bitimine kadar değerli fikirleri ve yardımları ile desteğini esirgemeyen danışman Hocam Yard. Doç.Dr.Hayati HÖKELEKLİ Bey'e ne kadar teşekkür etsem azdır.Ayrıca kitaplığındaki mevcut eserlerinden yararlanmamı sağlayan ve Doçentlik Tezini adresime gönderme lutfunu gösteren, İstanbul Üniversitesi Çapa Tıp Fakültesi Çocuk Sağlığı Enstitüsü Öğretim üyelerinden Prof.Dr.Aysel EKŞİ'ye, fikirlerinden istifade ettiğim Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Klinik Psikologlarından Yalçın KİREÇÇİ'ye,Psikiyatrist Dr.Taner NEFESOĞLU'na, anket uygulamasında her türlü kolaylığı gösteren Bursa İmam Hatip Lisesi idaresi ve öğretmenlerine,ankete katılan Bursa İmam Hatip Lisesi öğrencilerine, tezimizi baştan sona kadar okuyarak gerekli düzeltmeleri yapan Edebiyat öğretmeni Mesut DENGİZ'e ve tezin daktilosunu yazan Mustafa TOKSÖZ'e gönülden teşekkür ederim.

Mustafa Naci KULA

Bursa,1986

1.Öğrencilerin sınıflara göre dağılımı.....	5
11.Öğrencilerin cinsiyete göre dağılımı.....	5
111.Öğrencilerin yaşlara göre dağılımı.....	6
1V.Okulla özdeşleşme durumunun tesbiti.....	40
V.Okulla özdeşleşme durumunun tesbiti.....	41
VI.Okulla olan özdeşimin niteliği.....	42
VII.Bir takım inanç ve değerlerin olması.....	43
VIII.Bir takım inanç ve değerlerin olması.....	44
IX.Dini inanç ve değerlerin yerine oturması.....	44
X.Dini inanç ve tutumlarda değişikliğe ilişkin bulgular.....	46
XI.Dini inanç ve tutumlarda değişikliğin niteliği....	46
XII.Bir hayat felsefesinin olması.....	48
XIII.Hayat felsefesine din eğitiminin etkisi.....	49
XIV.Geleceğe ilişkin beklenti ve planların olması.....	50
XV.Geleceğe ilişkin beklenti ve planların olmasında din eğitiminin etkisi.....	51
XVI.Öğrencinin kendini tanıması.....	53
XVII.Öğrencinin kendini tanıması.....	54
XVIII.Başkalarının gözünde kendini bulma.....	54
XIX.Başkalarının gözünde kendini bulma.....	55
XX.Yetişkin rolünün istikrar kazanması.....	56
XXI.Yetişkin rolünün istikrar kazanması.....	56
XXII.Yetişkin rolünün istikrar kazanmasına din eğitiminin etkisi.....	57
XXIII.Din eğitiminin etkisinin niteliği.....	58
XXIV.Kendine güven duygusunun sağlıklı gelişmesi.....	59
XXV.Kendine güven duygusunun sağlıklı gelişmesi.....	60
XXVI.Başkalarına olan güven duygusunun sağlıklı gelişmesi.....	61
XXVII.Temel güven duygusuna din eğitiminin etkisi.....	61
XXVIII.Din eğitiminin etkisinin niteliği.....	62

KISALTMALAR

a.g.b.	:Adı geçen bölüm.
a.g.e.	:Adı geçen eser,
a.g.d.	:Adı geçen dictionary.
a.g.k.	:Adı geçen konferans.
a.g.m.	:Adı geçen makale.
a.g.t.	:Adı geçen tez.
a.g.tk.	:Adı geçen teksir.
bkz.	:Bakınız.
çev.	:Çeviren.
Edt.	:Editör.
Drl.	:Derleyen.
say.	:Sayı.
s.	:Sayfa.
c.	:Cilt.

Bibliyografya ile ilgili kısaltmalar

A.Ü.	:Ankara Üniversitesi.
D.İ.	:Diyanet İşleri.
İ.Ü.	:İstanbul Üniversitesi.
U.Ü.	:Uludağ Üniversitesi.
T.T.K.	:Türk Tarih Kurumu.
Fak.	:Fakültesi.
Yay.	:Yayınları.

GİRİŞ

A-ARAŞTIRMA PROBLEMİ

İnsan hayatı, bir takım devrelerden oluşur. Bu devreler içerisinde birey için bir anlamı olan, ferdin ikinci doğuşu olarak adlandırılabilen devre, ergenlik dönemidir.

Ergenlik dönemine eren birey, artık çocukluktan sıyrılmış, fizikî ve ruhî değişmelerin eşliğinde yetişkin olmaya ilk adımını atmıştır. Bu ilk adım atılırken, ergenlik dönemi genci, çok dikkatli olmak zorundadır. Zira fizikî ve ruhî değişmeler, onu etkilemekte, kimi zaman rahatsız etmekte, kimi zaman da sevindir-mektedir. Gençte meydana gelen değişmeler, onun çabuk büyüme arzusu-
sunu gerçekleştirmekte, fakat aynı zamanda ürkütmekte, "acaba bana ne oluyor?" endişesini peşinden getirmektedir. İşte genci kimi zaman rahatsız eden, kimi zaman da sevindiren bu değişmeler aynı zamanda onu bir kimlik arayışına sürükler. Çünkü genç, bir yandan sosyalleşirken, öte yandan kendine yeni özdeşim örnekleri seçer. Bu örnekler bir öğretmen, bir yazar, bir sporcu, bir dini veya siyasi önder olabileceği gibi; bir ideoloji, bir din de olabilir. İşte genç, bu örneklerden benliğine birşeyler katar ve öz kimliğini teşekkül ettirmeye çalışır. Bu çaba içerisinde Özdeşim örnekleri çok ve birbirinden farklı ise, aynı zamanda sosyal yapı hızlı bir değişime uğruyorsa bir takım bocalamalara düşer(1), genç kimliğini oluşturunca kadar bu bunalımlar sürer.

Dönemlerinin temel özelliklerinden biri olan, kimlik arayışı içerisinde bulunan ergenlik dönemi gençlerin bir kısmı, günümüzde belli iş sahalarında bulunurken, bir kısmı da, eğitim ve öğretimle meşgul olmaktadır. Genç, ister bir iş sahibi olsun, isterse talebe olsun, içinde bulunduğu ortam onun kimlik yapısını etkileyecektir. Çünkü bireyin içinde bulunduğu ortamdaki ayrı düşünmek mümkün değildir. Bu açıdan araştırmamızın temel problemi, din eğitimi ve öğretimi ile uğraşan ergenlik dönemindeki gençlerin kimlik arayışları içerisinde karşılaştıkları bunalımları, bir başka değişle kimlik bunalımlarının çözümünde din eğitiminin etkisinin ne olduğudur.

(1)Günümüzde toplumların siyasi, ekonomik, kültürel yönden hızlı bir değişim ve gelişme gösterdikleri herkesçe bilinmektedir. Dola-
yısıyla kimlik krizi, üzerinde durulan konulardandır. (Ayrıca bkz, ergenlikte kimlik bunalımı bahsine, s:37)

B-ARAŞTIRMANIN AMACI:

İlk insandan günümüze kadar insan hayatına baktığımızda, insanın, kendisi dışında bir takım şeylere (ateş, ay, güneş, put, Allah ve benzeri) inandığı ve bu inancı doğrultusunda bir takım davranışlarda bulunduğunu görürüz. Nitekim psikolojide, sosyolojide ve dinler tarihinde yapılan araştırmalar bunu doğrulamaktadır. İşte, insanda bir varlığa inanma olayı ile başlayan dini hayat, (2) "onunla beraber var olan ve yaşayan bir gerçektir. Ferdî ve içtimâî bir realitedir. İnsanın yaratılışına bağlı, tarihin her devrinde ve dünyanın her köşesinde fertlere ve toplumlara hakim olan ilahi bir kanundur. Din bir realitedir, o her türlü felsefi ve ilmi düşüncelerden önce var olmuş ve insanların yaşayışlarını sevk ve idare etmiştir." (3) Böylece fert ve toplum hayatında bir yeri ve önemi olan din olayının peşinden aynı zamanda, dini eğitim ve öğretim hadisesini görmek mümkündür. Çünkü bir dine mensup olan kişi; dini bilgileri, itikat, ibadet, vb. konuları öğrenmek zorundadır ki; bunu dini öğretimle, aynı şekilde öğrendiği dini konulara inanmak, kabul etmek, o şekilde yaşamak, kısacası dinin icablarına göre davranışlarda bulunmayı da dini eğitimle kazanır. (4) İşte dini konularda bilgi kazanmak ve bu bilgileri benimseyerek uygulamayı ihtiva eden dini eğitim ve öğretimin aileden başlayarak sistemli ve planlı bir tarzda toplumlar tarafından yürütülmesi bu durumu açıkça ifade eder.

Ayrıca din eğitim ve öğretimini genel öğretimin dışında düşünmek mümkün değildir. Zira, "Eğitimden maksat insanı terbiye edip, belli hedefler doğrultusunda yetiştirmekse, aynı gayeyi taşıyan din faktörünü de ondan ayırmaya ihtiyaç yoktur. Onun için dine ait eğitim ve öğretimin bir usul içinde düzenli bir esasa dayandırılarak verilmesi ve geliştirilmesi zaruridir." (5)

İşte Bursa İmam Hatip Lisesi üzerinde yapılan bu çalışmanın amacı, insan hayatı için bu kadar önemli ve lüzumlu olan din eğitim ve öğretiminin ergenlik dönemindeki gençlerin kimlik arayışlarında karşılaştıkları bunalımları çözümlenmede ne gibi etki yaptığını araştırmaktır.

(2) Hayati Hokelekli, Din psikolojisi Ders notları, Bursa 1984, s.8.

(3) Osman Pazarlı, Din Psikolojisi, İst. 1968, s.28

(4) Halis Ayhan, Eğitime Giriş ve İslamın Eğitime Getirdiği Değerler, İst. 1982, s.45.

(5) Abdurrahman Küçük, "Temel Eğitimde Din Eğitimi", Milli ve Din Eğitimi semineri (9-10 Mayıs 1981), Ank. 1981, s.241,242

Bir başka ifade ile, İmam Hatip Lisesindeki eğitim ve öğretimin hoca, arkadaş, ders ve kendi bütünlüğü içinde diğer unsurları ile ergenlik dönemindeki gencin kimliğini arayışı içerisinde karşılaştığı bunalımlar üzerinde, olumlu veya olumsuz etkilerini, yani kimlik bunalımını azaltıcı veya artırıcı etkilerini tesbit etmek ve sonuçları istatistikî değerlerle ifade etmek amaç edinilmiştir.

C-ARAŞTIRMANIN KAPSAMI:

Araştırma, Bursa İmam Hatip Lisesi 6 ve 7nci sınıf öğrencilerinin tamamını kapsamıştır. Bursa İmam Hatip Lisesinin seçilmesindeki amaç, iki nedene dayanmaktadır:

1. Bursa İmam Hatip Lisesinde meslek dersleri öğretmenliği yapmamız, bu durumun araştırma açısından sağlayacağı kolaylık ve bir takım imkanlar düşünülerek bu okul seçilmiştir. Çünkü bu okulda öğretmenlik yapma avantajı ile, araştırma yapılacak ortam içinde bizzat gözlem yapma ve araştırma yapacağımız öğrencilerle iletişim kurma imkanına sahip olma, gibi hususlar dolayısıyla araştırmanın daha sağlıklı yapılmasına zemin hazırlanmıştır.

Ayrıca araştırma metodu olarak seçilen anketin geçerlilik ve güvenilirliğini sağlamak amacıyla, gözlem, mülakat, inceleme yapma imkânını da elde etme söz konusudur. Bu açıdan anket uygulamasından önce ve sonra öğrencilerle konu üzerinde dolaylı ve dolaysız görüşmelerimiz olduğu gibi bir takım öğrenciler üzerinde gözlem de yaptık.

2. Bursa İmam Hatip Lisesini araştırma kapsamı içersine almamızın ikinci nedeni ise, okulun orta öğretim düzeyinde din eğitimi yapan okullar içersinde -öğrenci açısından- Türkiye'nin en kalabalık öğrenci kapasitesine sahip olmasıdır. Araştırma yaptığımız sene toplam öğrenci sayısı, 5200 civarındadır.

Ayrıca okulun bir müdürlüğe bağlı 3 şubede eğitim ve öğretim faaliyetini sürdürmesi bu durumu açık bir şekilde göstermektedir. Okulun bu özelliği sebebiyle, araştırmanın çok sayıda öğrenciyi kapsayacağı düşüncesiyle sadece Bursa İmam Hatip Lisesi araştırma kapsamına alınmıştır.

Yalnız 6 ve 7nci sınıfların seçilmesinin nedeni ise, ergenlik döneminin kimlik arayışının başladığı 17-21 yaşları arasının büyük bir çoğunluğunun bu sınıflara rastlaması varsayımdır.

Nitekim tablo 3' de öğrencilerin yaşlara göre dağılımında 17-21 yaş arası öğrencilerin %83.5 oranında olması, bu varsayımımızı doğrular niteliktedir.

D-ARAŞTIRMADA KULLANILAN METOD:

Merkezi konusu "Din Eğitiminin, ergenlik dönemindeki gençlerin kimlik bunalımlarının çözümündeki etkisi" olan bu araştırmada anket (Questionary) metodu seçilmiş ve uygulanmıştır. Din psikolojisinin bilgi toplama metodlarından biri olan anket çalışmasında amaç, geniş çapta pek çok kişiye sorulan sorular, alınan cevaplarla belli bir konudaki fikirleri, tutumları öğrenme ve bunları sınıflandırarak o konudaki gerçeği araştırıp ortaya koymaktır. Şimdi bu amaç çerçevesinde araştırmamızda kullandığımız anket tekniği ile ilgili tanıtıcı bir bilgi vermek istiyoruz.

1- Anket sorularının hazırlanışı ve anketin niteliği:

Araştırma konumuzla ilgili standart bir anket veya test bulunmadığı için, bir anket geliştirmek amacıyla, araştırmamızın teorik kısmındaki bilgiler ışığında ve konumuza ışık tutacağına inandığımız Prof. Dr. Aysel Ekşi'nin "Adelesan dönemde kimlik konusunda bir araştırma" adlı psikiyatri doçentlik tezinde kullandığı bir takım cümlelerden ibaret olan araştırma formu ışığında bazı sorular hazırladık.

Toplam 26 adet olarak hazırladığımız sorulara son şekli vermek ve hazırlanan soruların öğrenciler tarafından anlaşılıp anlaşılmadığını, tesbit etmek amacıyla bir ön deneme yapmaya karar verdik. Kız öğrencilerin altı ve yedinci sınıflarından birer sınıf seçilerek yapılan bu ön denemeden sonra elde edilen bilgiler üzerinde yapılan değerlendirmeler ve düzeltmeler sonucunda uygulamaya karar verdiğimiz anket sorularını hazırladık.

Bu aşamalar sonucunda toplam 32 adet olarak hazırladığımız anket sorularını iki kategoriye ayırdık.

Birinci bölümde seçmeli olarak hazırladığımız 10 adet anket sorusu, din eğitimi kavramı(6) içinde yer alan İmam Hatip Liselerinin, ergenlik dönemindeki gencin kimlik bunalımının çözümünde müsbet veya menfi etkisini tesbit etme amacını;

İkinci bölümde, bir takım cümlelerden ibaret olan 16 adet anket sorusu ise, gençte kimlik bunalımının olup olmadığı ve ne eranda mevcut olduğunu, tesbit etme amacını taşımaktadır.

(6) Bkz. Din Eğitimi kavramına, s.17

Ayrıca birinci bölümdeki altıncı soru, ikinci bölümdeki, birinci, onikinci, onyedinci, onsekizinci, ondokuzuncu sorular, sonuçların sağlıklı olabilmesini sağlamak üzere kontrol amacını taşımaktadır. Bu nedenle bu soruların sonuçları değerlendirilmeye alınmamıştır.

2-Örneklem;

Kimlik konusunda yapılan araştırmalarda, kimlik bunalımının en yoğun bir şekilde 17-21 yaşlar arasında ortaya çıktığının tesbit edildiği, (7) dikkate alınarak bu yaşların genellikle orta öğretimin son sınıflarına doğru rastladığı varsayımıyla, Bursa İmam Hatip Lisesinin 6. ve 7nci sınıfları örneklem ünitesi olarak kabul edilmiştir. Örneklem ünitesi olarak seçilen 6 ve 7nci sınıflarda, zaman açısından uygulama yapma imkanı bulamadığımız bir şube hariç, grubu örneklem yöntemini kullandık.

Araştırma yaptığımız örneklem ünitemizi daha iyi tanıtmak bakımından örnekleme grubumuzla ilgili genel bilgileri zikretmeyi yararlı görüyoruz.

TABLO 1

Sınıflara göre dağılım				
Sınıflar	Toplam mevcut	Katılan	Geçerli	Yüzde
6	326	274	226	53.3
7	311	245	198	46.7
Toplam	637	519	424	81.7

TABLO 11

Cinsiyete göre dağılım

Cinsiyet	Toplam mevcut	katılan	geçerli	Yüzde
Kız	226	216	170	78.7
Erkek	411	303	254	83.8
Toplam	637	519	424	81.7

(7) Bkz. Aysel Ekşi, Gençlerimiz ve sorunları, İst. 1982 s. 40.

TABLO 111
Yaşlara göre dağılım

Yaşlar	sayı	Yüzde
16	13	3.1
17-21	354	83.5
22 ve yukarı	22	5.2
Yaşı Belirsiz	35	8.3
Toplam	424	100

Tablodaki görüldüğü gibi, 17-21 yaş arasının %83.5 oranda bulunması, bu yaşların İmam Hatip Lisesi'nin 6 ve 7nci sınıflarına rastlayabileceği şeklindeki varsayımımızı destekler görünmektedir.

D- Anketin uygulanması ve verilerin toplanması:

Uygulama için Bursa İmam Hatip Lisesi Müdürlüğünden gerekli izinin alınmasından sonra sorular teksir edilmiş ve her sınıfın sınıf öğretmeniyle görüşülerek uygulama için uygun olabilecek ders veya rehberlik saatleri tesbit edilmiştir. Ders öğretmenlerinden izin alınarak uygulamaya geçilmiştir. Uygulama tarafımızdan bizzat ders öğretmeni ile birlikte sınıflarda bulunarak yapılmış ve uygulama ile ilgili öğrencilere kısa bir açıklama yapılmıştır. Bu açıklamada, anketteki soruların İmam Hatip Lisesinde mesleki din eğitimi gören öğrenci ile ilgili olduğu ve bu araştırmanın öğrencilerin konu ile ilgili durumlarını objektif bir şekilde yansıtabilmesi için, soruların içtenlikle ve samimi bir şekilde cevaplandırılmasına bağlı olduğu izah edilmiştir.

Ayrıca ankete verilen cevapların tamamen gizli kalacağı belirtilmiş, öğrencilerden isimlerini yazmalarının gerekmediği, ancak anket çalışması bittikten sonra eğer ilgi duyarlarsa ve kendileri ile ilgili sonuçları isterlerse, anket kağıtlarının üzerine isimlerini yazabilecekleri veya bir işaret koyabilecekleri eklenmiştir.

Bu açıklamalardan sonra, sınıfta bulunan öğrencilerin tamamına anket kağıtları dağıtılmıştır. Tarafımızdan, bunların nasıl doldurulacağı açıklanmış, sorabilecekleri şeyleri cevaplamak amacıyla, anket uygulaması bitinceye kadar öğrencilerin yanında kalınmıştır.

Öğrencilerin anket sorularına, cevap vermeleri ortalama 25 ile 40 dakika arasında değişmiştir.

Araştırmaya toplam 519 öğrenci katılmıştır. Soruların bir kısmını veya tamamını cevaplamayan ve eksik bırakanların anket kağıtları dikkate alınmamıştır. Sonuçta 424 öğrencinin anketi, araştırma amacına uygun bulunarak değerlendirilmiştir.

Değerlendirilmeye tabi tutulan anketlerdeki sorulara verilen cevaplar, tek tek ve dikkatli bir şekilde okunmuş, her sorunun çetelemesi yapılarak elde edilen sonuçların yüzdeleri hesaplanmıştır. Yüzdeler tesbit edilirken, her sorunun şıklarına verilen cevapların sayıları, ankete katılan toplam, erkek ve kız öğrencilerin oranına bölünmüştür. Böylece elde edilen verilerle ilgili sayısal değerler tablolar halinde gösterilmiştir. Öğrencilerin açık uçlu sorulara verdikleri cevaplar ise, gruplandırılarak özet halinde verilmiştir.

Anket uygulamasında karşılaşılan en önemli zorluk, anketi hazırlamada yararlandığımız Aysel Ekşi'nin doçentlik tezi ve araştırma formuna geç ulaşabilmemiz ve kaynakları elde etmekte karşılaştığımız bir takım zorluklardan doğmuştur. Böylece anketin uygulaması da gecikmiştir.

1.BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

A-ERGENLİK KAVRAMI

Ergen sözcüğü,(adolesans)latince de büyüme, olgunlaşmak anlamına gelen adolescure fiilinin sıfat fiili olan adolescens'den alınmıştır.(1) Bu fiil, "esco" ekiyle, bir durum değil bir süreci belirtmektedir.Bu itibarla bu kelime günümüzde "bireyde gözlenebilen süratli ve sürekli bir gelişme devresi" olarak da tanımlanabilmektedir. (2)

Bu bakımdan ergenlik çağını, cinsel olgunluğun meydana geldiği buluş çağı ile aynı tutmamak gerekir.(3) Her ne kadar "buluş" ergenliğin bir dönemini teşkil etmekteyse de ; ergenlik, buluş öncesini ve buluşu içine alan, fakat buluşdan sonra da bu çağın etkileriyle devam eden daha uzun süreli bir devredir. Literatürde buluşa ergenlik adını veren ve gençliğin buluşu izleyen devresine ise, delikanlılık adını veren tanımlara da rastlanmaktadır. Nitekim W.Peters; litaratürde ergenlik zamanını nitelendirebilecek tek bir tabirin bulunmadığını ve bazen "buluş çağı" ergenlik seneleri için latince pubertes kelimesinden gelen "pubetotsjahe" kelimesinin, bazen delikanlılık seneleri için "Adolescance" kelimesinin, bazen de, her iki tabirin birden kullanılarak ergenlikle

(1) Anne Marie Rochableve Spenle, Ergenlik Psikolojisi, Ergen ve Dünyası, (çev.Bekir Onur), İst.1980, s.10; Haluk Yavuzer, Çocuk Psikolojisi(1), İst.1982, s.83; Bkz.Lester D.Crowph.D, Adolescent development and adjustment, London 1965, s.167; Fowler D.Brooks, The Psychology of Adolescence, San Fransisco 1920, s.1

(2) Spenle ,a.g.e.s.10; Haluk Yavuzer, "Ergenlik dönemi Özellikleri ve sorunları", Aile ve çocuk 1982-1983 seminer ve konferansları (Edt, Haluk Yavuzer) İst.1984, s.140

(3) Buluş (Erinlik) puberty dönemi, "cinsel organların oluştukları sırada oldukça kısa süren fizyolojik değişiklikler süresi olarak görülür. Erinlik sözcüğü, erkeklik yeteneği ya da erkeklik yaşı anlamına gelen latince "pubartes" kökünden gelmektedir. (Yavuzer, a.g.k, s.143), Bkz.D.j.Duche "Adolescence et puperte" The international symposium Adolescentology (Edt.C.j.Dewhurst) milan 1973 s.1.

Ayrıca Horrocks; erinliği, bireyin cinsel olgunluğa eriştiği ve üreme yeteneği kazandığı dönem olarak nitelendirirken; Kinsey, Pomeroy ve Martin de, kızlarda erinlik döneminin başlangıcının, ay halinin başlaması, erkeklerde de idrardaki canlı spermatozoa ve diğer kimyasal maddeler, gece boşalmaları ve ilk ejakülasyonlarla anlaşılabilirliğini belirterek, bu dönemin daha çok cinsel niteliklerin geliştiği bir dönem olduğunu görüyoruz. (Buhler Spengel-Thomas), "Ergenlik dönemine toplu bakış" Ergenlik psikolojisi (Dr1.B.Omur), Ank.1985, s.91.

bu çağın başlangıcı, delikanlılıkla da müteakip ikinci kısmın kastolunduğunu, dolayısıyla bu ve öteki tabirleri kabul etmenin bir zevk meselesi olduğunu belirtmiştir.(4)

Ayrıca İngiliz ve Amerikan Literatüründe, adolesan kelimesinin buluş çağını ve bunu takip eden gençlik yıllarını içine alan bir anlam taşıdığını görmekteyiz.(5)

Şemin ise, insanın tekamülünde gençliğin (adolescence), çocukluktan yetişkinliğe geçmeyi sağlayan (13 ile 20 yaş arası) bir devre olduğunu kabul etme hususunda hemen hemen bütün psikologların birleştiğini belirterek buluş ve gençliği "Adolesence" kelimesi altında birleşmektedir.(6)

Böylece ergenliği; biyolojik, zihinsel ve sosyal açıdan bir gelişme ve olgunlaşmanın yer aldığı, çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemi olarak tanımlayabiliriz.(7)

Yaş olarak da ergenliğin ne zaman başlayıp ne zaman bittiği konusundaki görüşler tartışmalı ve değişiktir. 1889'da İngiliz yazar Thomas de Quincey, ergenliğin hangi ölçüyle başladığını bilmenin zor olduğunu fizikî, hukukî, ahlakî, fikrî ve benzeri ölçülerin ele alındığını belirterek bu tesbitin güçlüğüne vurgulamıştır. Bugün biyolojik ve psikolojik olarak ergenlik çağı, 10-12 yaşları ile 16-18, hatta bazı hallerde 20 yaşlar arasındaki dönem olarak kabul edilmektedir. Ne varki, yüz yıl önce Thomas de Quincey'in dertlendiği gibi bu sınırları hâlâ kesin olarak çizemiyoruz.(8)

Genel olarak 12-20 yaş arası (9) için düşünülebilecek ergenlik, araştırma konumuz olan İmam Hatip Liselerindeki gençlerin içinde bulunduğu dönemdir.

(4) Fatma Varış, Ergenin Gelişimine Etki Eden Kültürel Faktörler, Ank. 1968, s. 31.

(5) Varış, a.g.e.s. 32.

(6) Refia Şemin, Gençlerimizin Psiko-Pedagojik Sorunları (Kalkınmamıza engel olan başlıca sebepler), İst. 1964, s. 1.

(7) Kohn Jock Eliner Susan, Human Growth and the development of personality, London, 1980, s. 152, Bkz. Yavuzer a.g.k.s. 140, Pierre Dacco, Çağdaş Psikolojinin olağan üstü başarıları (Çev. O.A. Gürün) İst. 1983, s. 339.

(8) Günsel Koptagel-İlel, "Ergenlik Çağının Özellikleri ve Ruhsal Hastalıkları", Aile ve Çocuk 1982-1983 Seminer ve Konferansları, (ed. Haluk Yavuzer) İst. 1984, s. 170, 171.

(9) Lelond E. Hinsie M.D.-Robert Jean Compbell M.D, Psychiatric Dictionary, London 1970, s. 17; bkz. Birsen Gökçe, Ortaöğretim öğrencilerinin Beklenti ve Sorunları, Ank. 1984, s. 22.

Ergenlik Döneminin temel özellikleri ise, duygusal coşku ve taşkınlık, çabuk kurulan ve bozulan ilişkiler, kolay etkilenme, toplum içinde sivrilme, ilgi çekme, rol sahibi olma çabası biçiminde özetlenebilir. Cole, ergenlik döneminin önde gelen konu ve sorunlarını şöyle sıralamaktadır:

- a)Duygusal olgunluk.
- b)Karşı cinse olan ilginin artması.
- c)Genel sosyal olgunluk.
- d)Bağımsızlık arzusu.
- e)Zihni olgunluk.
- f)Ekonomik özgürlüğün başlaması.
- g)Yetişkinler gibi boş zamanı değerlendirme arzusu.(10)

B-KİŞİLİK(ŞAHSİYET) KAVRAMI

Kişilik sözcüğü;(personality, personallite)lâtince, tiyatro oyuncularının rollerine uygun olarak yüzlerine taktıkları"maske" anlamına gelen persona sözcüğünden türetilmiştir.(11)

Türkçemizde de bir kimseye özgü belirgin özellik, ruhi bedenî özelliklerin tümüne verilen ad olarak tanımlanan kişiliği (12) ifade eden 18.000 kadar sözcük bulunduğu ve bunlardan hiç birinin tam olarak eş anlamda olmadığı bir araştırmada tesbit edilmiştir.(13)

Kişilik kavramı, bir çok şekilde tanımlanmaya çalışılmış, hatta; psikolog ALLPORT bir incelemesinde, kişilik kavramının bir birinden ayrı olarak 48 türlü tanımlandığını tesbit etmiştir. Getzel de, yapılan bu tanımları 3 grupta özetlemiştir. Buna göre, özellikle davranışçı psikologlar tarafından kişilik, insanın gözlenebilir davranış ve alışkanlıkları olarak, bir kısım psikologlarca da, ferdin diğer insanlar üzerinde bıraktıkları etkiler ve

(10) Yavuzer, s.g.e.s.141,142.

(11) Gordon Claridge, "personality", Introductory psychology, (ed. John C.Coleman) London 1977, s.175; Elizabeth B.Hurlack, Adolescent Development, Tokyo 1955, s.463; L.Munn, İnsan intibakının esasları Psikoloji, (çev. Nihat Tender), c.2, İst.1968 s.395; Rasim Adasa, Medikal Psikoloji, İst.1977, s.878.

(12) Türk Dil Kurumu Sözlüğü, c.1, Ank1983, s.718.

(13) Feriha Baymur, Genel Psikoloji, İst.1978, s.253.

izlenimler, derinlik psikologlarınca, bilhassa Freud tarafından id, ego, süperego olmak üzere üç bölümün bileşimi olarak tanımlanmıştır.(14)

Bir çok tanım olmasına rağmen genel olarak psikologların benimsediği bir tanıma göre kişilik, bireyin kendine özgü(characteristic) ve ayırıcı(Distintive)davranışlarının bütünüdür.(15)

Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere kişilik, "Bir insanı başkalarından ayıran bedeni, zihni ve ruhi özelliklerinin bütünü" olarak değerlendirilebilir. Bir başka deyişle kişilik kavramından, bir insanı nesnel (objektif) ve öznel(subjektif) yönleriyle diğer insanlardan farklı kılan, duygu,düşünce,tutum ve davranış özelliklerinin bütünü anlaşılır.(16)

Kişilik kavramını incelerken dikkati çeken bir husus da daha çok ilk kaynaklarda kişilikle beraber zikredildiği belirtilen ve kişilik anlamında kullanılan karakter(character)ve mizaç(temperament) terimleridir.(17)

Karakter, kişiye has davranışların bütünü olup, insanın bedeni, hissi ve zihni etkinliğine (activity)çevrenin verdiği değerdir.(18) Bireyin karakteri, ilk yaşlardan itibaren kişisel özelliklerin, içinde yaşanılan çevrenin değer yargılarının benimsenmesi ile oluşur ve gelişir.(19) Şüphesiz benimsenen değerler kişiliğinin bir yanını oluşturur. Bu bakımdan karakter sözünün kişilik ile ilişkisi vardır.Ancak kişilik, karakteri de, içine alan , bir insanın kendine özgü fizikî ve ruhi bütün niteliklerini ihtiva eden daha kapsamlı bir terimdir.Ayrıca karakter terimini kişilikten ayıran en önemli özellik, karakterin daha çok ahlaki özellikler için kullanılmış olmasıdır. (20)

(14)Baymur, a.g.e.,s.255;Derinlik Psikologlarının görüşü için Bkz.C.Kolb M.D.Lowrence,Modern Clinical psychiatry, London 1973, s.43,46.

(15)C.T.Morgan, Psikolojiye giriş, (çev.H.Arıcı ve arkadaşları), Ank.1984 s.320

(16)Özcan Köknel, Kaygıdan Mutluluğa Kişilik, İst.1982,s.21; Bkz.Mualla Mahmutoğlu,"Kişilik" Seminer 2,İst.Üniv.Cerrahpaşa Tıp Fak.Psikiyatri Kürsüsü,1973-1974 yılı konferans ve seminerleri,İst.1978, s.107.

(17)Claridge, a.g.m.s.177;Köknel,a.g.e.,s.22; Adasal,a.g.e.,s.878; Mithat Enç,Ruh Sağlığı,İst.1979 s.92.

(18)Köknel,a.g.e.,s.22.

(19)Köknel,a.g.e.,s.22,23;Baymur,a.g.e.,s.254.

(20)Baymur,a.g.e.,s.27.

Mizaç ya da huy ise, insanın daha çok doğuştan getirdiği his ve heyecan yönünü gösteren özelliklerdir. Ayrıca mizaç, "günlük yaşantı içinde kişiye özgü, oldukça sınırlı, belirli duygusal tepkilerin nitelik ve nicelik bakımından değişmesidir." diyebiliriz. Çabuk kızmak, sıkılmak, öfkelenmek, neşelenmek, hareketli ya da hareketsiz kalmak, vb. şeyler kişilere göre değişen mizaç özellikleridir. O halde mizaç da, karakter gibi insan kişiliğinin bütününe değil, insanın duygusal denge durumunun özelliklerini oluşturmaktadır. (21)

Şimdi de kişinin temel özelliklerini ihtiva eden ve insan kişiliğinin öznel yanı olan benliği inceleyeceğiz.

C- BENLİK KAVRAMI:

Benlikle kişilik içiçe olmakla birlikte, benlik kişilikten farklı özellikler taşır. İnsan kişiliğinin karakter ve mizaç gibi kimi özelliklerinin bir bölümünden ya da bütününden haberdar olmaya bilir; hatta bunlar hakkında da yanlış bilgiye sahip olabilir.

Kişiliğinin dışarıya yansıyan, başkaları tarafından değerlendirilen yanlarını bilmez, tanımaz. İşte benlik, insanın kendisini tanıma ve değerlendirme biçimi, kişiliği ile ilgili kanıların toplamıdır. (22)

Özetle benlik kişiliğin öznel yanıdır. İnsanın iç varlığını oluşturan benlik de, kişilik gibi anlaşılması güç ve karmaşık bir kavramdır. (23) Nitekim benlik kavramı psikologlar tarafından değişik şekillerde tanımlanmıştır. Benlik kavramını ele alan ilk psikolog olarak kabul edilen W. James; benliği, biraz bilinen, biraz bilen, biraz nesne ve biraz da özne olabilen bir şey olarak tanımlamakta (24) ve benliği genel eğilimlerine göre fizikî, sosyal

(21) Baymur, a.g.e.s.254; Köknel, a.g.e.s.22.

(22) Atalay Yörükoğlu, Gençlik Çağı Ruh Sağlığı Eğitimi ve Ruhsal Sorunları, Ank.1985, s.89; Köknel, a.g.e.s.75.

(23) Baymur, a.g.e.s.267.

(24) Bkz. Uğur Oner "Benlik Gelişimine İlişkin Kuramlar" Ergenlik Psikolojisi, (Derl. Bekir Öner) Ank.1985, s.67.

ve manevi benlik olmak üzere üçe ayırır. (25)James'ten sonra benlik kavramını ele alan Cooley ise, benliğe daha çok sosyolojik açıdan yaklaşmış ve kişinin etkileşim içinde bulunduğu diğer insanların kendisini nasıl algıladıklarını ve nasıl değerlendirdiklerini yansıtan bir kavramlaştırma olarak ele almış ve bireyin bu benliğine, "ayna benlik" adını vermiştir. Mead da, benlik kavramını, örgütlenmiş topluluk ya da toplumsal grub tarafından kazandırılan bir şey olduğunu belirtmiştir. Freud'un psikonalatik kuramında ise benlik, ego, id ve süperegoyu ihtiva eden bir yapıdır. Jung'un kuramında ise benlik, kişiliğin bütünüdür. Kişiliğin odak noktasıdır, diğer sistemler onun çevresinde kümeleşirler.(26)

Farklı şekillerde tanımlanmaya çalışılan ve kişiliğin öznel yanı olan benlik, esasını kişinin kendi hakkındaki olumlu ve olumsuz yaşantılarından alır. Benlik, bireyin belirli ve başkalarından ayrı birey olma hali olup, bir anlamda kimlik yaşantısı olan bu durum(27) aynı zamanda kendi varlığının farkında olması anlamını taşır (28) ; şu soru ve cevapları içerir:

a) BEN NEYİM sorusu ve benliğin kişiliğin gelişmesinde rol oynayan etkenlere göre, başarılıyım, güzelim, şanssızım vb.cevaplar.

b)DEĞER YARGILARIM NEDİR sorusuna bireyin toplumdan kendisine göre edindiği olumlu veya olumsuz değerlere göre verdiği cevaplar.İyilik yapmalıyım,herşeyden önce kendimi düşünmeliyim gibi.

c)NE YAPABİLİRİM sorusu ve yeteneklere göre verilen cevaplar. Resim yaparım, müzikten anlarım gibi.

d)HAYATTA NE İSTİYORUM sorusu ve çeşitli idealve emellere göre verilen cevaplar. Doktor, öğretmen, iyi giyinen bir insan olmak gibi. Böylece benlik, "bireyin özellikleri,yetenekleri,değer yargıları emel ve ideallerine ilişkin kanıların dinamik bir örüntüsüdür. Benlik, birinci derecede pisişik, ikinci derecede tensel bir kavramdır"(29)

* (25)Adasal, a.g.e.s.872.

* (26)Öner, a.g.b.s.69-72(özet)

(27)Benlik süreklilik ve tutarlılık arzederse ferdin kimliği oluşur.(Yörükoğlu, Gençlik çağı, s.99)

(28)Gülören Ünlüoğlu, "Ergenliğin Psikopatolojisi", Ergenlik Psikolojisi, (Derl.Bekir Onur).s.221

(29)Baymur, a.g.e.s.267; bkz.Köknel a.g.e.s.76,77; Engin Geçtan, Çağdaş Yaşam ve Normal Dışı Davranışlar, Ank.1982, s.133,134.

Ben neyim ve ne yapabilirim sorularının cevapları "gerçek benliği", değer yargıları nedir ve hayatta ne istiyorum sorularının cevapları ise, erişilmek istenen düzeyi, gerçekleştirilmek istenen arzu ve emelleri gösteren "ideal benliği" meydana getirir.(30)

Gerçek benlik ile ideal benliğin birbirine yaklaşması, uyumun ve başarının belirleyicisidir; dolayısıyla benliği gerçekleştirme (self realization) olarak tanımlanan bu durum, strese karşı dayanıklılık, otonomi, beceriklilik, gerçeği algılama gibi diğer niteliklerle birlikte ruh sağlığının belli başlı niteliklerinden biridir.(31)

Benlik kavramı önceleri çocuğun kendisini anlaması olarak değil de çevresini algılamasıyla başlar. (32) Başlangıçta çocuk kendi varlığının bilincinde değildir. "ben" ile "ben olmayan," başka bir deyişle kendisiyle ilgili bağlantılı olanla olmayanı ayıramaz. Uyarımların içten ve dıştan olup olmadığını bilemez. Çocuğun kendi benliğinde olanla olmayanı ayırabilmesi üç yaşından sonra başlar.(33) Ve başından geçen sayısız olaylarla, çevresindeki kişilerin etkisiyle yavaş yavaş oluşur. Önce ev, sonra mahalle, daha sonra okul ve başka çevrelerle ilişkiler kurarak bireyin benliği gittikçe genişleyen halkalar halinde gelişmeye devam eder.

Böylece benlik, acı , tatlı bir çok yaşantılar sonunda öğrenilen ve her an gelişmeye devam eden bir kavramdır.(34)

İşte çevreyle meydana gelen bu bütünlük ve süreklilik ferdin kimlik duygusunu oluşturur , benlik kavramının esaslarından biri olan benliğin "identit"si var olur.(35)

D-KİMLİK KAVRAMI

Son yirmi yılı aşkın bir süredir psikanalistler, sosyologlar ve sosyal psikologlar, hatta edebiyatçılar(36) tarafından ele

(30) Baymur, a.g.e.s.267, 268.

(31) Ünlüoğlu, a.g.b.s.222, 223; bkz. Geçtan, a.g.e.s.134.

(32) Köknel, a.g.e.s.77.

(33) Baymur, a.g.e.s.268; Köknel, a.g.e.s.77.

(34) Baymur, a.g.e.s.269.

(35) Engin Geçtan, "Toplumun Bireylerinde Kimlik Kavramı ile ilgili sorunlar üzerinde bir tartışma", 50.yıla armağan, Ank.1973 s.63.

(36) Aysel Ekşi, Adolesans döneminde kimlik konusunda bir araştırma, Ank.1973, s.2 (Yayınlanmamış psikiyatri doçentlik tezi); Ekşi, Gençlerimiz ve Sorunları, İst.1982, s.79.

alınan kimlik konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüş, dolayısıyla kimlik kavramının da değişik tanımları yapılmıştır.(37) Mesela; Wheelis kimliği, "insanın çabalarına, değişmez değer yargılarına ve sonuçta kişinin bu değer yargılarıyla davranışlarının bir birine ahenkle uymasına dayanır."(38) Şeklinde tanımlarken, Kramer de; kimlik kavramını, "en ilk çevreden farklı ve ayrı olarak kendinin farkında olmak" şeklinde tanımlamıştır.(39) Wittenberg ise; kimliği, "ferdin devamlı aynılık tecrübesi kazanma yönündeki çabasıyla, ferdin başkalarından değişik bir hale gelme ve bağımsızlık kazanma yönündeki bütün çabalardan ibaret bir ego süreci" olarak ifade etmiştir.(40)

Sosyologlar ve sosyal psikologlar ise, kimlik kavramının sosyal yanını, daha çok "toplum içindeki rol" yönünden ele almışlar ve bu yoldan geliştirmişlerdir. Nitekim Growth ve Miller adlı sosyal psikologlar "Character and Social Structure" adlı eserlerinde toplum içinde kişinin rolünün önemini ele alarak, sosyal davranışlarımızdan çoğunun, diğerlerinin bizden beklediklerini karşılama için yapıldığını, bundan dolayı, dostların düşmanların, ve bizce değeri olan diğer kişilerin, kendimizi ve davranışlarımızı şekillendirdiğini belirterek kişinin kimliğinin, "toplum tarafından şekillendirildiğini vurgulamışlardır.(41)

Kimlik konusunda detaylı araştırmaları ile tanınan(42) Erikson ise; kimliği, "birbiri peşi sıra yapılaşmış ve eskiyerek terk edilmiş özdeşleşmelerin ürünüdür." şeklinde tanımlamıştır.(43) Zira çocukluk döneminde, anne ve babayla özdeşleşen, onları en akıllı, en güçlü, hata yapmayan, kusursuz olarak değerlendiren ve onları taklit eden, adeta onların bir uydusu haline gelen çocuk; ergenlik döneminde, anne ve babanın çocukluk dönemindeki gibi olmadığını, onlarda bir takım eksikliklerin olduğunu anlayarak anne ve babasında kendine aykırı birtakım özellikler bulmaya başlar.

(37) Ekşi, a.g.t.s.6.

(38) Ekşi, a.g.t.s.9.

(39) Ekşi, a.g.t.s.10.

(40) Ekşi, a.g.t.s.11.

(41) Geçtan, a.g.m.s.63.

(42) bkz. Ekşi, a.g.e.s.80, Biz de kimlik konusunu işlerken özellikle Erikson'un fikirlerinden yararlanacağız.

(43) Ünlüoğlu, a.g.b.s.212.

Böylece çocukluk döneminde özdeşim örneği olan anne ve baba artık özdeşim örneği olmaktan çıkmıştır. Dolayısıyla ergen, kendine yeni özdeşim örnekleri bulur. Bunlar arkadaşları, bir öğretmeni, bir artist veya sporcu, bir yazar, bir politikacı vb. olabilir. Ergen bunlarla öğünür ve bunları kılık, kıyafeti, konuşma biçimleri, fikir ve davranışlarıyla bir süre kendinde yaşatır. Genç, daha sonra bir başka model seçip onunla özdeşim yapar.(44) Ve her özdeşleşme kalıbında daha önceki bütün özdeşleşmelerin kalıntıları, işlenmiş bir şekilde bulunmaktadır.(45) Bu özdeşimler sonucunda ergen kendi kimliğini oluşturmaya başlar ve bu durum, Erikson'un "kimlik oluşumu özdeşimlerin bittiği yerde başlar" şeklinde ifade ettiği gibi gerçekleşir.(46)

Böylece kimliği, ferdin gelişim dönemleri boyunca(özellikle Adolesans döneminde) diğer insanlarla olan özdeşleşme sonucu; bir süreklilik ve tutarlılık içinde, yetişkinlik rolü, neye inanıp değer verdiği ve beklentileri hakkındaki toplu bilâncidir şeklinde tanımlayabiliriz.

Artık kimliği oluşan gencin, kendine has duyguları, düşünceleri, hedefleri, kendi geliştirdiği inançları ve bir yaşam felsefesi vardır. Genç, kendi benliğinin sürekliliğini algılayan, kendini algılayan, kendini tanıyan, yaptıklarının bilinçinde olan bir kişidir. Aile bağları, arkadaş ilişkileriyle, meslek seçimiyle, toplumdaki yeri ve hayat felsefesiyle birlikte varolan kimliği;ferdin kendisini, hem herkesten başka, hem de çevresiy-le anlamlı, tutarlı, ve sürekli olan bağlar kurmuş birisi olarak görmesini sağlar.(47)

E-ROL KAVRAMI;

Rol kavramı, kökeni itibariyle Fransızca bir kelime olup(48) Latince rotulus, rulo anlamına gelen bir kökten türemiştir.(49)

(44)Yörükoğlu, a.g.e.s.98.

(45)Ünlüoğlu, a.g.b.s.212.

(46)Ünlüoğlu, a.g.b.s.212;Yörükoğlu, a.g.e.s.98;Ekşi, a.g.t.s.14.

(47)Yörükoğlu, a.g.e.s.99;Ekşi, a.g.t.s.7;Bkz.Ahmet Şirin"Bunalımın oluşu", Altınoluk, Ekim 1986, s.20.

(48)Melmin Evrim, Şahsiyet Alanında Psiko-Sosyolojik Bir Kavram olarak rol sorununa Giriş, 1st.1972.s.45.

(49)Evrin, a.g.e.s.43.

Bloch ve Wartburg'un "Dictionnaire etymologique de Langue Francaise"adlı sözlüklerinde;Rotulus kelimesinin, üzerine yazı yazılan rulo halinde bir kağıt veya bir tiyatro piyesinde bir aktörün ezberden okuduğu bir parça anlamı taşıdığı, ayrıca on-birinci yüzyıldan itibaren rol kelimesinin,"sosyal bir görev, bir fonksiyon, hatta bir meslek ifade ettiği" belirtilmektedir.(50)

Rol kavramı ile ilgili çeşitli tarifler (51) olmakla birlikte, rol kavramı daha çok ferdin toplumsal yükümlülüklerini ilgilendiren bir terimdir.Dolayısıyla roller, bir sosyal sistemin birimleri olarak düşünülmelidir.(52) Zira toplumsallaşabilmek için bir takım rolleri öğrenmek ve benimsemek zorunluluğu vardır.(53)

Böylece sosyal sistemin birimleri olması sebebiyle toplumun ve ferdin bu birimler içindeki yükümlülükleri sebebiyle de kişisel nitelik taşıyan rol kavramı, sosyal bilimlerde;"toplumsal durum içinde bireyin etkileşimlerini" belirleyen, kültürün yarattığı amaçlara yönelmiş, davranış kalıpları bütünü olarak tanımlanır.(54)

F-DİN EĞİTİMİ KAVRAMI:

Çalışmamızın konusu içinde yer alan ergenlik döneminin başlangıç ve devam ettiği sürecin büyük bir bölümü, orta öğretim dönemine rastladığı ve orta öğretimde mesleki nitelikte din eğitimi İmam Hatip Liselerinde yapıldığı için, din eğitimi kavramından, İmam Hatip Liselerinde uygulanan eğitim-öğretim programlarını kastettik.Bundan dolayı bu kısımda, İmam Hatip Liselerinin genel amaçlarını, müfredat programını ve bu programın genel amaçlarını ele alacağız.

İmam Hatip Liseleri, Tevhidi Tedrisat ve Milli Eğitim Kanununa göre açılmış, din görevlileri yetiştiren orta dereceli öğretim kurumları olup,(55) 249 ikinci devresi olan toplam 347 İmam Hatip Lisesi mevcuttur.(56)

(50)Evrin.a.g.e.s.44.

(51)Bkz.Evrin,a.g.e.s.43-47.

(52)Ünlüoğlu,a.g.b.s.214,215.

(53)Baymur,a.g.e.s.277.

(54)Ünlüoğlu,a.g.b.s.215.

(55)Halis Ayhan"Temel Eğitim ve Orta Öğretimde Din Eğitimi",Milli Eğitim ve Din Eğitimi Semineri(Ankara 9-10 Mayıs1981),İst.1981 s.263.

(56)a.g.e.s.204;Ömer Okutan"Din Eğitimi" Cumhuriyet Döneminde Eğitim, İst.1983,s.422,423.

İmam-Hatip Liselerinin amaçları, Anayasamıza, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununa ve Milli Eğitim Şûralarında alınan kararlara dayalı olarak belirlenmiştir.(57) Buna göre;

A.Milli Eğitim bakanlığınca açılan, orta öğretim sistemi içinde, hem mesleğe, hem de yüksek öğrenime hazırlayıcı programlar uygulayan İmam Hatip Liselerinin amaçları; İmamlık hatiplik ve Kur'an kursu öğreticiliği gibi dini hizmetlerin yerine getirilmesi ile görevli en az lise seviyesinde genel ve mesleki eğitim görmüş elemanlar yetiştirmektir.

B.İmam-Hatip Liseleri eğitim ve öğretim çalışmalarında din görevlisi adaylarını;

a) Anayasa nizamına bağlı, Türk Milli Eğitiminin amaçlarını benimsemiş ve bunları uygulamaya hazır,

b) Milli ahlakın icaplarını samimiyetle yaşayıp yerine getiren ve milli bünyemize zararlı akımlar karşısında uyanık,

c) Dinin ve ahlakının gereklerine inanarak yaşayıp yerine getirir birer aydın,

ç) İlmî görüş ve anlayış kazanmış, bilgilerini mesleki alanda kullanma yollarını öğrenmiş,

d) Çalışkan,mesleğine bağlı, yurdun her yerinde seve seve hizmete hazır,

e) Toplum kalkınmasında çevresinde kültürel, ekonomik ve sosyal yönden katkıda bulunan,

f) Yaşayışı ve çevreye tesiri bakımından örnek tutulmaya layık,

g) Programla müfredatı tesbit edilen bilgi,maharet ve kültürü kazanmış,

h) İnsanlığı,insanları seven, anlayan, davranışlarında her şeyden önce eğitici olduğu şuuruna sahip, bedence ve karakterce sağlam, güvenilir birer meslek adamı olarak, yetişmekle görevlidir."(58)

İmam-Hatip Liselerinin orta kısmında genel kültür dersleri haftalık olarak toplam 78 saat, meslek dersleri ise, 24 saat, toplam haftalık ders saati ise 102 saattir. Dört sene olan İise

(57)I.H.L. Müfredat programı, M.E.G.S.B.yay.339 Mevzuat Dizisi 107, Ank.1985.s.27.

(58)a.g.s.s.11,12.

kısımında da; genel kültür dersleri haftalık olarak toplam 91 saat, meslek dersleri ise;61 saat, haftalık toplam ders saati ise 152 saattir. Rehberlik ve eğitici çalışmalar orta kısmında haftalık olarak toplam 9, Lise kısmında 12 saattir.(59)

Toplam saatlerini belirttiğimiz İmam Hatip Lisesi derslerinin genel amaçları ise;

A_Meslek dersleri bakımından;

1-Öğrencilere, ileride üzerlerine alacakları görev yönünden inanç ve ibadetle ilgili alanlarında ve halk toplulukları karşısında yapacakları konuşmalarda muhtaç oldukları bilgi, beceri ve güveni kazandırmak,

2-Onların din ahlakını yaşamalarını, dini görevleri içtenlikle yapmalarını ve bununla ilgili alışkanlıkları kazanmalarını sağlamak,

3-İslam dinini kaynaklarındaki niteliği ile tanıtmak,

4-İslam topluluklarında fikir ve san'at hayatının gelişimi hakkında genel bilgiler vermek,

5-Özellikle bu gelişimde Türklere payını belirtmektir.

B-Genel Kültür Dersleri Bakımından;

1-Meslek formasyonun genel kültürle birlikte verilmesi,

2-Her dersin milli hayat ile ilgisinin sağlanmasına ve milli hayata bağlanmasına dikkat edilmesi esastır."(60)

(59)Bkz.a.g.e.s.38,39.

(60)a.g.e.s.18.

11.BÖLÜM
ERGENLİK DÖNEMİNE KADAR OLAN DÖNEMLER VE BU DÖNEMLERİN
KİMLİK BUNALIMINA ETKİSİ.

Doğum olayı ile başlayan insan hayatı, birbirini takip eden belli dönemlerden ibarettir.İnsanın kimliği de;"yaşantısının başladığı günden itibaren birbirini hazırlayan ve birbiri üzerine binen bu dönemlerden geçerek gelişmektedir.(1)

Bu itibarla biz bu bölümde, ferdin, ergenlik dönemine kadar geçirdiği dönemleri, -özet bir şekilde genel özellikleriyle-ve bu dönemlerin kimlik oluşumu içerisinde, ergenlik dönemindeki kimlik bunalımına etkilerini ele alacağız. Konuyu incelerken de;dönemleri, her ne kadar dönemlerin sınırları kesin olarak çizilmemişse de(2) genelde benimsenen tarife göre;

- a)Bebeklik,
- b)18 ay üç yaş arası(özerklik dönemi),
- c)3-6 yaş arası(oyun dönemi),
- d)6-11 yaş ve ergenlik öncesi dönem(okul dönemi),

olmak üzere dört döneme ayırdık.

A) 1.BEBEKLIK DÖNEMİ:

Doğum olayı ile dünyaya gözünü açan bebek,ilk aylarda tamamen alıcı ve pasif bir görünüm arzeder. Bebeğin destekle oturmaya başlaması, nesheleri tutup,yakalayarak elini kullanması, altıncı aydan başlayarak dişlerinin çıkmasıyla etkinliğe doğru bir gelişim gösterir.(3)

Ayrıca bu çağıdaki çocuk, doğuş sonrası çevresel değişikliklere uyum, yürümeyi öğrenme, emme, solunum, yutma,katı yiyecekleri yiyebilme, dışkı çıkarmayı kısmen kontrol edebilme, basit birkaç sözcüklü tümcelerle ihtiyaçlarını ifade etme, ev halkı ile uyum sağlama gibi bir takım gelişim evreleri gösterir.(4)

(1)Aysel Ekşi,Gençlerimiz ve Sorunları,İst.1982,s.80.

(2)Yapılan araştırmalarda,gelişme dönemlerinin sınırlarını kesin olarak çizmenin mümkün olmadığı ve bir dönemin bitiminin diğer bir dönemin başlangıcının içine girebileceği belirtilmektedir.(Feriha Baymur,Genel Psikoloji,İst.1978,s.57;Neda Armaner,Din Psikolojisine giriş,c.1,Ank.1980,s.80;Atalay Yörükoğlu,Çocuk Ruh Sağlığı,Ank.1983,s.17.)

(3)Yörükoğlu,A.g.e.,s.21.

(4)Baymur,a.g.e.,s.57;İbrahim Ethem Başaran,Eğitim Psikolojisi,Modern Eğitimin Psikolojik Temelleri,Ank.1982,s.40.

Bebegin sosyal yönü 18 aylıkken, öncesine nazaren biraz daha gelişmiştir. kendisini başkalarından daha iyi ayırmaya ve "Benim, benim", fikrini anlamaya başlamıştır. İstedığı bir şeyin kendisine derhal verilmesini ister, kendinden de birşey istendiğinde onu vermek istemez. Bir şey elde etme konusunda sabırsızlık gösterir. (5)

2-BEBEKLİK DÖNEMİNİN KİMLİK BUNALIMINA ETKİSİ:

Bebeklik döneminin kimlik gelişimindeki önemi, anne ile çocuk arasındaki ilişkilerde ortaya çıkan güven veya güvensizlik duygularına dayanmaktadır.(6) Zira çocuk dünyaya geldiği andan itibaren içinde bulunduğu çevre ile sürekli ve karşılıklı bir ilişki içine girmiştir.İşte çocuğun çevre ile ilişki kurduğu en önemli kişi, anne veya anne yerine geçen insandır.(7) Annenin veya anne yerine geçen insanın çocuğa uyguladığı eğitim biçimi, çocuğu yetiştirme şekli ve onunla kurduğu duygusal iletişim, çocukta güven veya güvensizlik duygularının meydana gelmesini sağlar.(8)

Eğer anne çocuğu sever, ihtiyaçlarını karşılar, onu rahatlatırsa; çocukta,"iyi olma","kendini iyi hissetme" duygusunun geliştiği söylenebilir.Bebek için artık, dışta bebeği seven, bebeği rahatlatan bir varlık var demektir.İşte dıştaki bu annenin kendisini hep seveceğinden, terk etmeyeceğinden, kendisini isteyeceğinden emin olma duygusu; Erikson'a göre, çocukta temel güven duygusunun çekirdeğini oluşturur.Böylece bebek, önce kendisini seven, koruyan, bakan anneye güvenir. Sonra sevildiği, korunduğu gereksiz yere terk edilmeyeceği için karşılaşacağı sorunlarla başa çıkabilecek olduğu inancına sahip olur, kısaca kendine güvenmeye başlar.(9) Böylece güven duygusu,"başkalarına güven duymanın yanı sıra bireyin kendine özgüven duygusunu da ihtiva eder."(10)

-
- (5) G.L.Sandstrom,Çocuk ve Gençlik psikolojisi,(Çev.Refia Uğurel Şemin),İst.1982,s.37.
 (6)I.H.Kaplan-J.B.Sadock-M.A.Freedman,"Erik Erikson",Comprehensive text book of pychiatry,I,New York 1975,s,568.
 (7)Haluk Yavuzer,Çocuk Psikolojisi I,Duygusal ve Toplumsal Gelişim, İst.1982,s.32
 (8)Kaplan,a.g.m.,s.568;Ekşi,a.g.e.,s.31.
 (9)Ekşi,a,g,e.,s.31; bkz. Engin Gençtan,Çağdaş Yaşam ve Normal Dışı Davranışlar,Ank.1982,s.112.
 (10)Rolf E.Muss,"Ergenlikte Kimlik Bunalımı"(çev.Murat Çileli), Ergenlik Psikolojisi,(Der.Bekir Onur),s.199;Aysel Ekşi,"Gençlerin En Büyük Kişisel Sorunu Bir Güvенеbilsem",Cum.Gençlik eki 1,13 Mart 1984,s.6.

İşte bebeklik döneminde sağlıklı ve uyumlu anne-çocuk ilişkisinden doğan(11) çocuğun başkalarına ve kendine olan güven duygusu, daha sonra kimlik duygusu olacak duygunun temelini oluşturur.(12)

Buna karşın eğer, bebek ile anne arasında sağlıklı ve uyumlu bir ilişki kurulamazsa, çocukta kendine ve başkalarına karşı bir güvensizlik duygusu oluşur. Çocuktaki bu güvensizlik duygusu da, "başkaları ile özdeş olma" kapasitesini zedeler ve er genlik döneminde kimlik bunalımı olarak ortaya çıkar.(13)

B) 1.18 AY-3 YAŞ ARASI(ÖZERKLİK DÖNEMİ):

Çocuk bu dönemde yürümeye ve konuşmaya başlamakla, bebeklik döneminden de çıkmaya başlamıştır. zamanının büyük bir kısmında, sürünerek, ayakta durma denemeleri yaparak, yavaş yavaş yürümeye başlar ve devamlı hareket etme ihtiyacını hisseder.(14)

Çocuk, yemek, içmek, uyumak gibi ihtiyaçlarını kendi başına gidermeye başlar. Anne babasıyla, kardeşleriyle uygun ilişkiler kurar. Büyüklerine ve küçüklerine nasıl davranılacağını kısmen öğrenmeye başlar. Bu dönemdeki çocuk, öğrendiği kelimeleri kullanarak sınıflandırmalar, karşılaştırmalar yapabilir. Etrafındakilere çevresi ile ilgili sorular sorar, eşyaların ne olduğunu ve adlarını öğrenmek ister.

Ayrıca bu dönemdeki çocuk, cinsel farklılığı tanır ve kendi cinsinin basit rollerini yapabilmeyi öğrenir.(15)

2, 18 AY-3 YAŞ DÖNEMİNİN KİMLİK BUNALIMINA ETKİSİ:

Yaşamın ikinci döneminin kimlik gelişimine etkisi ise; çocuğun çevresiyle sürdürdüğü karşılıklı ilişki neticesinde, bağımsız davranabilme ve yaratıcı birey olma veya bağımlı, engellenmiş, utangaç ve kuşkulu birey olma özelliğini kazanmasıdır.(16)

(11) Ekşi, a.g.m., s.6.

(12) Muss, a.g.b., s.200; Ekşi, a.g.e., s.32.

(13) Muss, a.g.b., s.200.

(14) Halis Ayhan, Eğitime Giriş ve Eğitimin İslama Getirdiği Değerler, İst.1982, s.200.

(15) Başaran, a.g.e., s.40; Baymur, a.g.e., s.57, 58.

(16) Kaplan, a.g.m., s.568; Muss, a.g.b., s.200.

Bu dönemde çocukların iradeli hareketler yapmalarını sağlayan kas sistemlerinin gelişmeye başlamasıyla çocuk, "tutma ve bırakma-karşıt eğilimi" olarak ifade edilen birbirinin karşıtı iradeli hareketler üzerinde kontrol kazanmaktan haz duyar. (17) Mesela, çocuklar inatçı bir biçimde nesnelere tutar ve onları aynı inatçılıkla fırlatırlar. İnsanlarla da aynı şeyleri yaparlar, Bazen onların kucagina otururlar, bazen de ısrarla iteler ve kendilerinden uzaklaştırmaya çalışırlar. (18) Ayrıca tuvaletlerini yaparken de istedikleri zaman çişini, kakasını yapar, istediği zaman tutar. (19)

Böylece irade güçleri ile kazanmaya çalıştıkları özerk olma, kendi başına karar verme, kendi kendini kontrol edebilme duyguları; çevrenin sabırlı, şevkatli, çocuğu cesaretlendirici tutumları ile geliştirilebilirse, çocuktaki özerklik duygusu, ergenlikte kimlik yapısına katkıda bulunacak duyguyu, "ben özgürce seçim yapabilen, kendi gelişim ve geleceğimi yönlendirebilen, bağımsız bir insanım" inancını oluşturur. (20)

Eğer çocuğun bu özerklik girişimlerine, çevre tarafından aşırı ve anlamsız engelleme ve kısıtlamalar getirilirse, çocukta aşırı bağımlılık ve özerklikten yoksun olma durumu ortaya çıkar. Dolayısıyla özerklikten yoksunluk, ergenlikteki kimlik bunalımının ortaya çıkmasında en önemli bir etken olmaktadır. Öyle ki; ergen, kritik durumlarda görülmek ve bu durumlarla karşılaşmaktan kaçınır. Çocukluk deneyimlerinin tümünden şüpheye düşebilir ve kimlik bulamaz, dolayısıyla da bir kimlik bunalımına düşebilir. (21)

C) 1.3-6 YAŞ ARASI (OYUN DÖNEMİ)

Okul dönemine rastlayan bu dönem, çocukluk döneminin en belirgin ve en renkli dönemidir. Bu dönemde çocuk, durmadan hareket eden, atılgan, soru soran, etrafındaki her şeyi anlamak isteyen, bitmez tükenmez bir öğrenme arzusu gösteren bir verliktir.

(17) Ekşi, a.g.e., s. 32.

(18) William G. Crain, "Erikson, Yaşamın sekiz evresi" (çev. Ali Dönmez), Ergenlik Psikolojisi, (Der. Bekir Onur), s. 31.

(19) Ekşi, a.g.e., s. 32; Muss, a.g.b., s. 200.

(20) Muss, a.g.b., s. 200, 201.

(21) Muss, a.g.b., s. 201; ayrıca bkz, Meral Çulha, "Kimlik Sorununu Bağımsızlık Çözebilir", Cum. Gençlik eki 5,5 Ocak 1985. s. 11.

Devamlı konuşur, sorar ve gün boyu oynamak ister. Arkadaşlarıyla oynamaktan zevk almaya başlar. Zira oyun, çocukların en tabii anlaşma ortamıdır. Bir araya gelen iki çocuk, bir birlerini tanımadan hemen oyun oynamaya koyulurlar. Oyunun çekiciliği 3 yaşından başlayarak çocukları iş birliğine iter. Böylece oyun, çocuğun içtimai bir varlık olarak gelişmesinde en tabii ortam olur ve çocuk farklı rollerin varlığını ve deneyimini kazanır. Çocuk, kimi zaman anne baba rolünde, kimi zaman öğretmen, doktor vb.rolleriyle oyun düzenini kurarak hayal dünyası ile gerçek dünya arasında anlamlı bir bağ da kurmuş olur.(22)

Ayrıca bu dönemde çocukta başkalarına benzeme, büyükleri taklit etme arzusu görülür. Çocuk anne ve babanın davranışlarını taklit eder, anne babanın tutumlarına kendine mal ederek onları benimser. Büyük bir ölçüde erkek çocuğu babayla, kız çocuğu da anne ile özdeşir.(23)

Bu dönem, çocukta vicdanın gelişme dönemidir. Çocuk kendi kendini gözlemeye ve davranışlarını kendi kendine kontrol etmeye başlar.(24)

2.3-6 YAŞ DÖNEMİNİN KİMLİK BUNALIMINA ETKİSİ

Bu dönemin kimlik gelişimine etkisi, çocuğun ilk iki dönemde kazandığı güven duyma ve bağımsız hareket etme duygularına paralel olarak yavaş yavaş çevresini genişletmesini keşfetmesi ile atılganlık, gelişimcilik veya kuşku ve suçluluk duyguları kazanmasıdır.(25)

Çünkü 3-6 yaş arası dönemde çocuk artık, bahçe, sokak, ana okulu gibi yeni yaşam alanlarına açılır ve çocuk genişleyen çevresi içerisinde toplumsallaşmaktadır. Böylece Bu dönemde çevreyi keşfetme ve ona egemen olma amacıyla girişim(insiyatif) duygusunun temelleri atılmaktadır.(26)

(22)Ayhan, a.g.e., s.201, 202; bkz. Yörükoğlu, a.g.e., s.41, 42.

(23)Yörükoğlu, a.g.e., s.41; GülerOkman, Çocuğunuz ve Siz, İst.1983, s.8.

*(24)Ekşi, a.g.e., s.37; Okman, a.g.e., s.11, 12.

(25)Kaplan, a.g.m., s.579.

(26)Gençtan, a.g.e., s.114; Ekşi, a.g.e., s.35.

İşte çocuğun bu girişimcilik duyguları çevre tarafından desteklenirse, çocukta girişimcilik duyguları sağlıklı bir şekilde oluşur. Çocukta gelişen bu girişimcilik duygusu da ergenlikte, bireyin ne olacağı ve gelecekteki rolü konusunda benlik duygusu edinebilmesini sağlar. Eğer anne baba veya çevre çocuğun girişimcilik deneyimlerine, aşırı korkutmalar, suçlandırmalar gibi çeşitli engelleyici tutumlarla karşılık verirlerse, girişimcilik duygusuna karşın, çocukta aşırı suçluluk duygusu, korkuya kapılma ve büyüklere aşırı bağımlılık gibi olumsuz özellikler gelişir. Böylece bu sorunlar ergenlikte, olumsuz benlik duygusuna katkıda bulunurlar .(27)

Ayrıca bu dönemde çocuktaki cinsel merak ve öğrenme isteğine çevre tarafından yapılacak cinsel korkutma, aşırı suçlandırma, ceza verme, vb. durumlar cinsel alanda çeşitli derecelerde girişim duygularının gelişimini etkiler, dolayısıyla çocukta cinsel sorunların yerleşmesine yol açar.(28)

D) 1.6-11 YAŞ VE ERGENLİK ÖNCESİ DÖNEM (OKUL DÖNEMİ)

Okul çağını ihtiva eden bu dönemde çocuk, anne ve babadan başka bir çok yetişkinle doğrudan doğruya temas kurar. Zira çevresi bir hayli gelişmiş ve okula da başlayarak yetişkinlerle ilişki kurma durumu ortaya çıkmıştır.

Diğer taraftan çocuk vucut bakımından da büyümüş, birçok işi kendi başına yapabilecek duruma gelmiştir. Bu dönemde çocuklar, fiziki gelişme durumlarıyla ve birbirlerinin fiziki özellikleri ile alay eder veya övünürler.

Ayrıca çocukta iyi ile kötüyü, doğru ile yanlış ayırma yeteneği gelişmiştir. Konuşma yeteneği ve kelime hazinesi gelişmiş olup, müşahhas düşünmeden, mücerret düşünmeye, hayalden sıyrılarak gerçeklere doğru ulaşabilme becerisi ortaya çıkmıştır.

Bu dönemdeki çocukta, koleksiyon yapma alışkanlığı hobi şeklinde kendini gösterir. Ayrıca bu dönemdeki çocukların bir başka özelliği de , kız ve erkek çocukların grup oluşturması ve grup içinde rol almalarıdır.(29)

(27) Muss, a.g.b., s.202.

(28) Ekşi, a.g.e., s.36,37.

(29) Ayhan, a.g.e., s.202,203; Başaran, a.g.e., s.41; Leulla Cole-J.B. Morgan, Çocukluk ve Gençlik Psikolojisi (çev. Belkıs Halim Vassaf), ist.1968, s.165.

2. 6-11 YAŞ VE ERGENLİK ÖNCESİ DÖNEMİN KİMLİK BUNALIMINA ETKİSİ:

Bu dönemin kimlik gelişimine etkisi, çocuğun çevresi ile olan ilişkileri sonunda başarılı olma veya aşağılık duygusunun gelişmesidir.(30)

Bu dönemdeki çocuk, dış çevreyle, özellikle okuldaki yetişkinlerle olan ilişkileri neticesinde öğrenmeye, sorumluluk yüklenmeye, işleri ve kuralları paylaşmaya hazır hale gelir. Ayrıca bu dönemde, daha önceki dönemin oyun faaliyetlerine de bir takım kurallar eklendiğinden çocuk, kurallara uymayı, iş birliğini ve grup halinde çalışmayı kazanır. İşte çocuktaki bu özellikler sağlıklı bir şekilde geliştirilebilir ve desteklenirse çocuk, bir şeyler yapabilme yeteneği olduğunu anlar ve çalışmaktan, başarılı olmaktan gurur ve zevk alma duygusu gelişir.(31) Böylece ilerde toplumun kendisine yükleyeceği rolleri karşılamaya hazır hale gelir ve kendisini, yeteneklerini, daha iyi tanımaya çalışır,

Aksine bu dönem, sağlıklı gelişemezse çocuk, başarıma isteğinden yoksun olacağı ve kendisinin yararsız bir kimse olduğu duygusunu taşıyacaktır. İyi yapılan bir işten zevk ve gurur duymayı geliştiremeyecektir.(32) Dolayısıyla bu durum, çocuğun gerek yaptığı işlere, gerek yeteneklerini tanımaması sebebiyle, kendine yabancılaşması demek olan aşağılık duygusunu geliştirir.(33)

Aşağılık duygusu da, çocuğun özellikle ergenlik döneminde üstleneceği görevleri başaramamasına ve kendisini tanıyamamasına neden olur. Bu durum çocuğun kimlik yapısına olumsuz etki yapar.

Ayrıca bilhassa Bovet tarafından, çocukta altı yaşlarında ortaya çıktığı belirtilen "ilk dini bunalım'ın" da kimlik gelişimi açısından bir yeri vardır. Zira çocukta "6-7 yaşlarından sonra, zekanın gelişmesine paralel olarak olayların ve görünüşlerin arkasında yer alan gerçeği araştırma eğilimi karakteristik bir şekilde ve kendiliğinden fizik ötesine ilgi duyma şeklinde kendini gösterir. Böylece çocuk, herşeyin kaynağını, ilk insanı,

(30) Kaplan, a.g.m., s.569.

(31) Ekşi, a.g.e., s.38.

(32) Muss, a.g.b., s.202.

(33) Ekşi, a.g.e., s.38.

Allah'ı, kainatı ve hayatı, bunların nasıl meydana geldiğini, benzeri konuları bilmek ister, bu istek sonunda bu konularla ilgili tamamen hazır ve kendiliğinden içgüdüsel bir şekilde bulunan cevapların yetersiz olduğunu anlayarak zihni ve ruhi bir bunalım ortaya çıkar.

Bovet tarafından çocuğun dini duygularında meydana gelen bir değişiklik olarak görülen bu bunalım, (34) dini formasyon'un kazanılmasında rol oynayan etkenlerden (35) aile ve okul tarafından verilen eğitimle geçiştirilebilirse, ilerde çocuk daha sağlıklı bir dini inanç ve değerlere sahip olur, dolayısıyla ferдин kimliğinin oluşmasında yer alan aile ve okul, dini inanç ve değerler yönüyle ferдин kimliğine olumlu etkide bulunur.

(34) Pierre Bovet, Din Duygusu ve Çocuk Psikolojisi (çev. Selahattin Odabaş), Ank. 1958, s. 48, 49; Yaş konusunun farklılığı için bkz. Hayati Hökelekli, a.g.tk., s. 69.

(35) Neda Armaner, a.g.e., s. 89.

111.BÖLÜM

ERGENLİK DÖNEMİ GENÇİNİN KİŞİLİK GELİŞİMİ:

Bireyi başkalarından ayıran bedeni, zihni ve ruhi özelliklerinin bütünü olan(1) kişiliğin, şekil kazandığı ikinci kritik dönem ergenlik dönemidir.(2) Zira ergenlik döneminde birey, fizikî ve ruhî alanda bir takım gelişim ve değişimler geçirmekte ve bu gelişim ve değişimler, onu büyük ölçüde etkilemektedir. Böylece çocukluk döneminde, 0-6 yaşlarında biçimlenmeye başlayan ferdin kişiliği, ergenlik döneminin ilk yıllarında değişik görünümler kazanmaya başlar ve ergenlik dönemi sonlarına doğru dengeye ulaşır.(3)

İşte ergenlik dönemiyle yeni bir şekil kazanan gencin kişiliği, iç faktörler başlığı altında değerlendireceğimiz gencin biyolojik özellikleri ve fiziki gelişmeleri karşısındaki durumu ile bağımsızlık arayışı; dış faktörler başlığı altında değerlendireceğimiz ailesi, arkadaşları, toplum ve kültürle olan ilişkileri ile oluşup gelişmektedir.

A) ERGENİN KİŞİLİĞİNİN OLUŞUM VE GELİŞMESİNDE ETKİSİ OLAN İÇ FAKTÖRLER:

1. Biyolojik faktörler ve ergendeki fiziksel değişimler neticesinde ergenin başkalarının sözlerine olan duyarlılığı.

İnsanın kişiliğinin oluşum ve gelişmesinde, biyolojik faktörler, kalıtımsal özellikler ile ferdin beden yapısıdır. Anne ve babadan geçen bazı kalıtımsal özelliklerin şüphesiz kişiliğin oluşum ve gelişmesinde önemli bir yeri vardır.(4)

Aynı şekilde ferdin beden yapısının, özellikle iç salgı bezlerinin, sinir sisteminin, kişiliğin oluşum ve gelişmesinde etkileri olduğu yapılan araştırmalarla tesbit edilmiştir.(5)

Ergenlik dönemindeki gencin beden yapısındaki hızlı büyüme ve gelişme ile başlayan fiziksel değişimler, şüphesiz ki, kişiliğini büyük ölçüde etkileyecektir.(6)

(1) Bkz. Kişilik kavramı bahsine, s.11.

(2) Sabri-Belma Özbaydar, Erol Güngör, Psikoloji Lise Ders Kitabı, İst.1976, s.52.

(3) Neda Armaner, Din Psikolojisine Giriş, c.1, Ank.1980, s.107.

(4) Rasim Adasal, Medikal Psikoloji, İst.1977, s.884,885; Mithat Eng, RuhSağlığı, İst.1979, s.32-37.

(5) L.Munn, Psikoloji İnsan İntibakının Esasları, (çev.Nihat Tender) c.2, İst.1968, s.416-421; Ömer Mart, Eğitim Psikolojisi, İst 1956, s.127-137; Halis Özgü, Şahsiyet, İst.1969, s.32-38.

(6) Arthur T.Jersild, Gençlik Psikolojisi (çev.İbrahim N.Özgür), İst.1983, s.67-72; Leulla Cole-J.B.Morgan, Çocukluk ve Gençlik Psikolojisi, (çev.Belkıs H.Vassaf) İst.1968, s.38; Refia Uğurel Şemin, Gençlik psikolojisi, İst.1984, s.86,88.

Bundan dolayı ergende meydana gelen bedensel büyüme ve gelişmeler, kişiliğinin oluşum ve gelişmesini etkileyen iç faktörler arasında değerlendirilebilir.

Fiziksel değişmelerle birlikte, ergenin kişiliğinin gelişimini sağlayan bir diğer etken de, ergenin fiziksel değişmeleri ile ilgili başkalarının değerlendirmelerine olan aşırı duyarlılığıdır. Fiziksel değişmeler bilhassa ergenin kişiliğinin öznel yanı olan benliğinin gelişmesinde önemli bir rol oynar. Zira Zachry, ergenlikte bedeninin benliğin simgesi olduğunu ve değişen bir beden, değişen bir benlik anlamına geleceğini belirterek fiziksel değişmelerin önemini vurgulamaktadır(7)

İşte gencin benlik gelişiminde önemli bir yeri olan fiziksel değişmelerde ergeni ilgilendiren en önemli konu, fiziksel yapısı ile ilgili başkalarının kendisini değerlendirmeleridir. Ergen, fiziksel görünümüne ilişkin değerlendirme ve yargılara karşı aşırı duyarlıdır. Başkaları bu konuda fikirlerini kendisine açıkça belirtmeseler bile o, onların bakışlarından, hareketlerinden anlamlar çıkarmaya çalışır. Böylece fiziksel yapısındaki değişmelerle ilgili başkalarının değerlendirmeleri, kişiliğinin gelişmesinde bir etken durumuna gelir. Çünkü genç, bu değerlendirmelerle başta fizik yapısını, buna bağlı olarak cinsiyetini kabul edip etmeme durumuyla karşılaşacak, ayrıca bu değerlendirmeler, onun duygu, düşünce ve davranışlarını etkileyerek kişilik gelişmesine olumlu ve ya olumsuz katkılarda bulunacaktır.(8)

2.Ergenin bağımsızlık arayışı:

Ergenlik dönemine adımını atan genç, kendisinde meydana gelen gelişim^{ve} değişimlerin farkına vararak kendisi hakkında şüur sahibi olur ve kendi varlığını ortaya koymak ister; bir başka ifade ile, bağımsızlığını kazanmak ister. Bu bağımsızlığı kazanma çabası içinde genç, aynı zamanda bir çok arayışlara girebilir. Bu arayışlar içinde, bir takım kimseleri veya fikirleri kendisine ideal ve örnek seçer. Böylece ideal ve örnek olarak seçtiği kimse veya fikirler onun kişiliğinin gelişmesinde önem-

(7) D.Origlia-H.Ouillon, "Ergenlikte Kişilik", (çev.Bekir Onur) Ergenlik Psikolojisi, (Dr1.Bekir Onur)Ank.1985, s.159.

(8)Origlia, a.g.b., s.160,161; Jersild, a.g.e., s.42-44. s. 404.

li bir yer tutar.(9)

B) ERGENİN KİŞİLİĞİNİN OLUŞUM VE GELİŞMESİNDE ETKİLİ OLAN DIŞ FAKTORLER:

1. Ergen ve ailesi:

Fert dünyaya geldikten sonra ilk olarak aile çevresi ile karşılaşır. Burada fert, kişiliğini oluşturacak ilk duyguları, ilk düşünceleri, ilk tutumları vb. özellikleri kazanır. Dolayısıyla aile, kişiliğin oluşup gelişmesinde en önemli çevresel etken olarak karşımıza çıkar.(10) Ergenin de, çocukluktan itibaren ailesiyle olan ilişkileri, onun kişiliğinin oluşmasında önemli etkiler yapmakla birlikte, ergenlik döneminde, gençin ailesiyle olan ilişkileri de o derecede kişinin gelişmesinde etkili olacaktır. Zira ergendeki gelişim ve değişimler, onun ailesiyle olan ilişkilerine yeni bir anlam ve değer kazandıracaktır. Artık ergen kendisini bir yetişkin gibi görecektir ve bağımsızlığını kazanma çabalarıyla kendini kanıtlamaya çalışacaktır. Dolayısıyla ailesiyle zaman zaman çatışmalara girecek, onların kendisini anlamadığını ileri sürecek, anne ve babasına yaklaşımı çocukluk dönemindekinden çok farklı olacaktır. Böylece ailesiyle olan bu ilişkiler onun kişiliğinin oluşup gelişmesinde müsbet veya menfi etki yapacaktır.(11) Ayrıca aile bireylerinin bir birleriyle olan ilişkileri,(12) ailenin ekonomik ve sosyal durumu da,(13) ergenin kişiliğinin gelişmesinde etkili faktörlerdendir.

2. Ergen ve okul :

Ergenin kişiliğinin oluşum ve gelişmesini sağlayan diğer bir çevresel faktör de okuldur. Okulda gençin öğretmen ve arkadaşları ile olan ilişkileri, ayrıca okuldaki eğitim ve öğretim faaliyetleri, gençin ne olduğunu, ne olabileceğini, yetenek ve kabiliyetlerini keşfetme ve sınırlarını tayin etme, topluma intibakı sağlayacak davranışları öğrenme gibi kişiliğine ilişkin yönlerinin

(9) Hayrani Altıntaş, "Gençlik ve Şahsiyet", Din Öğretimi Dergisi, say.3, Ank.1985, s.71,72; İbrahim N.Özgür, Ailede, okulda çocuk ve gençin ruh sağlığı, İst.1976, s.67; bkz. Origlia, a.g.b., s.159.

(10) C.T.Morgan, Psikolojiye Giriş, (çev.H.Arıcı ve arkadaşları), Ank.1984, s.302.

(11) Şemin, a.g.e., s.159-162; Jersild, a.g.e., s.295-300; Origlia, "Toplumda, okulda ve ailede ergen", (çev.B.Onur), Ergenlik Psikolojisi, s.251-254.

(12) Özgür, a.g.e., s.304-311; Şemin a.g.e., s.162-167; Origlia, a.g.b., s.250.

(13) Özgür, a.g.e., s.312-316.

gelişiminde müsbet veya menfi bir etkide bulunmaktadır. Böylece ergenin kişiliğinin oluşum ve gelişmesinde okul, önemli bir faktör olarak yerini almaktadır.(14)

3.Ergen ve akran grupları:

Ergenin bilhassa bağımsız olma çabaları,onu dış çevreye özellikle kendisi gibi aynı durumda olan arkadaş gruplarına yöneltecektir. Bu arkadaş gruplaşmaları(15) çocukluk dönemindeki yüzeysel ve oyun ilişkileriyle sınırlı, sadece kendi cinsleri arasında oluşan grupların fevkinde, karşı cinsi de içine alan en önemlisi belli amaçları, değerleri, ilişkileri olan ve bir önder çevresinde değişik roller almış üyelere oluşan toplumsal bir grup hüviyeti taşımış olmasıdır. İşte böyle toplumsal özelliğe sahip olan arkadaş grupları içinde gencin alacağı roller grup üyeleriyle olan ilişkileri, onun kişiliğinin gelişmesinde önemli katkıları olacaktır.(16)

4.Ergen ve toplum:

Bir toplumun üyesi olan aynı zamanda da, kendisindeki gelişim ve değişmelerle, toplumsal rolleri kazanmak zorunda kalan ergen, toplumla doğrudan doğruya temas kuracaktır. Bir başka ifade ile toplumsallaşmaya başlayacaktır. Böylece gencin kişiliğinin gelişmesinde, toplumun özellikleri, gelenek ve görenekleri, bir başka ifade ile toplumun kültürü(17) etkili olacaktır.

5.Ergen ve din:

Gencin erinlikten başlayan ve ergenlik döneminde de devam eden fiziki ve ruhi yapısındaki değişiklikler, onun çocukluk-tan sıyrılıp bağımsız bir birey olmasını sağlar. Genç, artık kendini ilgilendiren konuları bir oranda bağımsız düşünmeye çalışır. Diğer problemler gibi, dini konular da, ergenin kendisini ilgilendiren problemler arasında yer alır.Genç, çevresinin gelişmesi ile,karşılaştığı çeşitli fikir ve görüşler sonucunda,çocukluk dönemindeki bir çok düşüncelerini ve bu arada kendi inançlarını da

(14)Jersild,a.g.e.,s.318,339-347;Şemin,a.g.e.,s.189-194.

(15)Ergenlik Çağındaki arkadaş gruplaşması için bkz.Fatma Varış, Ergenin Gelişimine Etki Yapan Kültürel Faktörler,Ank.1968,s.70.

(16)Yörükoğlu,Gençlik Çağı,s.61,62;Morgan,a.g.e.,s.375;Mart,a.g.e.,s.139.

(17)Feriha Baymur,Genel Psikoloji,İst.1978,s.273,274;Özbaydar,a.g.e.,s.164.

gözden geçirir. Zira ergenlik çağındaki genç, kendisinin bağımsız bir kimse olduğunu anladığı oranda dini hususları da bir konu olarak düşünme dönemine girecektir. (18) Ayrıca genç, zihni ve kültürel yetenekleri oranında, özellikle okuduğu derslerde öğrendiği bilimsel görüşlerle gelişen soyut düşünme kabiliyeti ile, bir takım gerçeği bilme ve araştırma eğilimi kazanacaktır. Böylece ergenlik dönemi genci bilhassa 13-17 yaşlarında çocukluk çağının dini duygularını sıkı bir eleştirmeden geçirecektir. Zaman zaman dini konularda edindiği bilgiler ve arkadaşlarıyla yaptığı tartışmalar, dini konu ve kavramların onda daha bilinçli olarak yerleşmesini sağlar. Bu bakımdan ele alınınca ergenlik çağı, dini uyanış ve gelişme dönemidir. (19)

İşte çocuklukta dini duygu ile başlayan ve ergenlikte de dini uyanış ve gelişim gösteren dini hayat (20) "kişiliği meydana getiren unsurlardan biri olarak büyük önem taşır. Değişmelerde ve gelişmelerde büyük payı vardır. Çocuklara ve gençlere dini hayat tarzını vermemek, onları bundan mahrum etmek şahsiyetin meydana gelmesinde elzem olan elemanlardan birinden onları mahrum etmektir." (21)

6) ERGENİN KİŞİLİĞİNİN BAZI GENEL ÖZELLİKLERİ

1. Olumsuz dönem:

Ergenliğin ilk dönemlerinde, yaklaşık 13-14 yaşlarında gençte, huzursuzluk, kuruntuluk istek ve arzularında azalma okuldaki başarısında düşme, eski arkadaş grubundan ayrılma gibi bir takım özellikler belirir. Bu dönemde genç, konulan kurallardan sıkılır, onları saçma bulur ve onlara uymak istemez. Kendisine, anne baba ve büyükleri tarafından yapılan uyarılara kulak asmaz, onlara tepki gösterir. Hareketlerinde bir kararsızlık vardır. Dağınık ve savruk olur. Kısacası bu dönemde, gençte, kısa bir süre devam eden bir takım olumsuz kişilik özellikleri belirir. Aslında genç-

(18) Armaner, a.g.e., s.96, 97; Jersild, a.g.e., s.388.

(19) Armaner, a.g.e., s.98.

(20) Bkz. Hayati Hökelekli, Din Psikolojisi Ders Notları, Bursa 1984, s.15.

(21) Altıntaş, a.g.m., s.74.

teki bu olumsuzluk, kendisinde meydana gelen değişikliklerin etkisinde kalmanın bir ifadesidir.(22)

2.Duygusal gerginlik:

Ergendeki fiziksel değişmeler, duygu değişikliklerine yol açar. Çünkü ergenin fiziksel yapısındaki değişmelerle ilgili başkaları, değerlendirmelerde bulunurlar ve onu önce fizik yapısı ve görünüşüne göre tanımaya çalışırlar. Ayrıca ergenin yapısındaki gelişim ve değişmelerden dolayı, bazı merak ve endişeler meydana gelir. Böylece ergendeki fiziksel değişmeler duygusal gerginliklere yol açar.(23) Zachry, ergende meydana gelen iç gerginliğin, onu cinsiyete ait sorunlarla meşgul etmeye götürdüğünü cinsel düşünce ve hayallere daldığını ve bu özel aleminde rahatsız edilmek istenmediğini, dolayısıyla bu uğraşın onun başarı durumunu etkilediğini ve zamanla toplumsal baskılardan dolayı günah işlemiş bir insan duygusuyla utanma duyduğunu(24) belirtir.

Ayrıca ergendeki bu duygusal gerginlik onun dikkatini toparlayamamasına neden olur. Taklit etmek istediği bir yetişkin arar, anne babasından fikirce ve idealce farklı olan bu varlığa, ailesine karşı beslediği sevgiyi yöneltir. Kendini tahlil etmeye yönelir, kendi hayal alemine yönelerek sorunlarını çocuksu biçimde çözmeye çalışır. Zaman zaman da, sorunlarını daha olgun biçimde çözümler(25).

3.Güven duygusu:

Ergenin yetişkinler sınıfına girmeye hazırlanması ve toplumsal rolleri üstlenmesi artık kendine olan güvenini gündeme getirir. Çünkü genç, çocukluğundan itibaren anne babaya bağlı kalmış ve onların yanında kendini güvenli hissetmiştir. Fakat ergenlik döneminin getirdiği yükümlülüklerle ergen, aile ortamındaki güven duygusunu kaybetme korkusuna kapılır. Eğer ergenin bağımsızlık çabaları anne baba tarafından desteklenir ve anne baba tarafından ergen sevilirse, güven duygusunu kaybetme korkusunun yerini kendine güvenme alacaktır. Ayrıca çocukluk döneminde çocuğa güven

(22) Charlotte Bühler, Çocukluk ve Gençlik Psikolojisi (çev, Feriha Baymur), İst. 1961, s. 151, 152; Şemin, a.g.e., s. 98; Yörükoğlu, a.g.e., s. 28, 29.

(23) Şemin, a.g.e., s. 101.

(24) Şemin, a.g.e., s. 102.

(25) Şemin, a.g.e., s. 103.

duygusunun kazandırılması da ergenlikteki güven duygusunu etkiler. Ergenlerde kişisel sorunlar ile ilgili yapılan bir ankette 17-19 yaş arası gençlerin şikayet ettikleri sorunlardan biri de güven duygusudur.(26)

4.Zihinsel faaliyetlerde artış ve ahlak gelişmesi:

Ergenlik dönemi gençte düşünme yeteneği önemli bir ölçüde gelişir. Soyut kavramları daha iyi anlar ve kullanır, ilgi alanı genişler ve şekillenir. Toplumsal konularla ilgilenir; ayrıca ilerde seçeceği meslekle ilgili konulara yönelir. Zihinsel faaliyetlerdeki etkinlikle birlikte, gençte, ahlak anlayışında da gelişmeler olur, iyi kötü kavramlarını daha iyi anlamakta, neyin yanlış neyin doğru olduğunu tesbit ederek ahlaki kurallar benliğinin birer parçası haline gelir.(27)

5.Dini bunahımlar:

Bağımsızlık kazanma çabaları ile kendisinin farkına varmaya başlayan ergen, aynı zamanda kendisini tahlil eder, işte kendisini bu tahlil etme isteği, dini inanç ve değerlere tenkitçi bir şekilde yaklaşmasına neden olur. Ayrıca zihinsel faaliyetlerinin gelişmesi ile dinin anlamını, dini kavramların mahiyetini zihinsel olarak anlamak ister. Akli ile ispatlanamayan konular karşısında bir takım tereddütler gösterir. Böylece ergende dini şüpheler ortaya çıkar. Ayrıca ergenleri dini şüpheye sürükleyici bir takım âmiller de mevcuttur.(28)

D) ERGENLİKTE BENLİK GELİŞİMİ.

Ergenlik çağı genci, kendisinde meydana gelen fiziksel ve ruhsal değişiklikler neticesinde, kendi kendini tanımak, bulmak üzere gerekli emek ve çabaları göstermeye başlar. Kim olduğunu, bedeninde ve ruhunda meydana gelen değişikliklerin izlenimlerini, sahip bulunduğu imkanlarını, yeteneklerini, değer yargılarını, cemiyette oynamakta olduğu rollerini ve geleceğe yönelik beslediği istek, arzu ve ideallerini anlamaya ve tesbit etmeye

(26) Aysel Ekşi, "Gençlerimizin en büyük kişisel sorunu bir güvenbilsem", Cumhuriyet Gençlik eki 1,13 Mart 1984, s.6; bkz. Şemin, a.g.e., s.106, 107.

(27) Yörükoğlu, Gençlik Çağı, s.31, 41, 42; Jersild, a.g.e., s.87, 100.

(28) Hayati Hökelekli, a.g.tk., s.73-75; Armaner, a.g.e., s.98; ayrıca bkz. Antoine Vergote, "Ergenlikte Din" (çev. Erdoğan Fırat), A.Ü.İ.F. Dergisi, c.XXIV, s.589-591.

çalışır. Böylece ergenin kişiliğinin öznel yanı olan benliğini incelemenin ne derece önemli olduğu ortaya çıkar.

Çocukluk döneminden ergenliğe ulaşan gençlerde "benlik kavramına erişme ilk kez fiziki gelişme ile başlar. Büyüyüp gelişmekte olan ergen, kısmen bilinç dışı da olsa kendi özelliklerini ve sosyal ortamını tanımaya başlar." (29) Fakat gençin, ergenliğin ilk basamaklarında kendisi ile ilgili bir çok görüşü esaslı bir şekilde belirmemiştir. Kendisiyle ilgili görüşlerin bazıları ise, çocukluk yıllarındaki kendi varlığını bulma çabalarına dayanır. Zira çocuk ilk zamanlarda varlığını annesine bağımlı bir şekilde devam ettirirken, büyüyüp gelişerek başlı başına bir fert olmaya başlamış, dolayısıyla kendi başına hareket etme, kendine has arzular taşıma, kendisiyle çevresini ayırt etme gibi bir takım kendisiyle ilgili özellikler ortaya çıkmaya başlar. Böylece kendi varlığının başlı başına bir benlik olarak gelişmesi, hayatının birinci ve ikinci yıllarında kendini gösterir. (30)

Ergenlik dönemindeki fiziksel gelişmelerle de, gencin eğilimleri kendi iç dünyasına yönelmiş ve benlik kavramı öne çıkmıştır. Ergenlik döneminde benlik gelişimi, ergenin kendini değerlendirmeleri ile başkalarının onu değerlendirmeleri ve arasındaki ilişkilere dayanır.

Ergende fiziksel değişmelerle meydana gelen içe yönelme sonucunda, ergenin kendisini tanıma ve değerlendirmeleri normal veya anormal hal alabilir. Kimi zaman, kendini üstün görürken, kimi zaman da yetersiz bulabilir.

Başkalarının ergeni değerlendirışı ile ergenin kendisini değerlendirişi arasında benzerlik ve farklılıklar olabilir. Mesela, başkaları genci dış görünüşü itibarıyla cazip bulabilir. Buna karşın ergen, kendisini çok kısa boylu veya çilli bir yüze sahip olarak görür. Aynı şekilde öğretmenleri tarafından çalışkan, zeki olarak görünen ergen, kendisine göre ise; tembel, başaramama korkusu olan biridir. (31)

(29) Oya Tuncer, "Tanımlara", Biyo-Psiko-Sosyal Açıdan Ergenlik (Adolescence), (Edt. Oya Tuncer), İzmir 1976, s.5.

(30) Jersild, a.g.e., s.26.

(31) Jersild, a.g.e., s.30, 31; Yörükoğlu, a.g.e., s.90

Gencin kendisini değerlendirişii ile başkalarının onu değerlendirişii arasında uyumsuzluklar olursa, çocuk kendini reddedebilir. Kendini reddeden bir kimse ise, kendi nefsi ile rahat ve sükûn içinde yaşamak imkânını kaybetmiştir. Sürekli kendini değersiz, kabahatli bulur, hatta kendisinden nefret bile edebilir.

Ergenlik dönemi gencinde kendini reddetme hali ise, kendi kabiliyetlerini serbest bir şekilde kullanmama ve kendi görüşlerine inanmama şeklinde ortaya çıkar.(32)

Eğer gencin kendini değerlendirişii ile, başkalarının onu değerlendirişii arasında bir ahenk olursa, genç kendini kabul eder. Kendini kabul eden genç, kendisini üstün ve aşağı görmeden kendisinden memnundur. Kendi kendisiyle sulh içinde yaşar, fakat değişme ve gelişme kabiliyetlerini de muhafaza eder. Böylece sağlıklı bir benlik gelişimini sürdürür.(33)

E) ERGENDE KİMLİK BUNALIMI

Birey ergenlik dönemine girdiğinde, biyolojik ve ruhsal gelişim ve değişmelerle sosyalleşmeye doğru adım atar. İşte genç sosyalleşme dönemine girdiğinde daha önceki dönemlerde özdeşim örnekleri olan, anne, baba, ilköğretmeni ve benzerinin yerini, toplum hayatının ünlü simaları ve değerleri alır. Bir sporcu, bir yazar, bir öğretmen, bir politikacı gibi toplumda belirli yeri ve ünü olan kişiler, ayrıca din, ideoloji gibi unsurlar da gençin özdeşim örnekleri olur.

Genç, örnek seçtiği bu insan ve değerlerden kendi benliğine bir şeyler katarak kendini, öz kimliğini arama çabasına girer. (34) Böylece genç, "kendisinin toplumdaki rolünü, yerini, ideali, amacını, aramaya koyulur. Yani ben neyim sorusunu sorar".(35)

(32) Jersild, a.g.e., s.28.

(33) Jersild a.g.e., s.30; Yörükoğlu, a.g.e., s.93,94.

(34) Yörükoğlu, a.g.e., s.30, Ayrıca bakınız Kimlik Kavramı bahsine, s.16.

(35) Özcan Köknel, "Gence verilecek kimliği ne aile ne de eğitim sistemi biliyor", Altınoluk, Ekim 1986, s.16.

İşte gencin kendini araması, kimliğini bulma çabaları, sosyal çevreden gelen uyarıcıların farklı ve çok olması, yani gencin kimliğini kazanmada toplumun, kültürün özdeşim örneklerinin farklı ve çok olması neticesinde, gençte kimlik bunalımı (Identity crises)⁽³⁶⁾ denilem bir takım bocalamalar ortaya çıkar.(37)

Bu bocalamalar, bir başka deyişle kimlik bunalımı, gencin kimliğini bulmak üzere kendine kimliği ile ilgili sorduğu; yetişkinlik rolü ve bu rolü kazanmada etkinliği olan çocukluk dönemindeki temel güven duygusu, ideali, amacı, inanç ve değerleri, hayat felsefesi ve geleceğe ilişkin beklentileri ile ilgili sorulara yeterli cevap bulamamasıdır. Bir başka deyişle, ergenlik dönemi gençlerinde sık sık görülen(38) ve Erikson'un, gençlik çağında görülen ve olağan bir bunalım olarak değerlendirdiği(39) kimlik krizinin özellikleri beş grupta belirtilebilir:

(36)Erikson, kimlik bunalımını ifade etmek üzere kullanılan Identity crises tabirinin ilk defa ikinci Dünya Savaşı yıllarında Mt.Zien Veterans Rehabilitasyon merkezinde kullanıldığını ve bu konunun, ilk defa savaş yılları içersinde merkeze getirilen gençlerin büyük çoğunluğunda görülen "kendi olma" ve "kendi üzerlerindeki hakimiyeti kaybetmiş olma" duygusu ile ilgili şikayetler üzerine dikkati çektiğini belirtmiştir.

Ayrıca Erikson'un kimlik krizi terimini farklı şekillerde kullandığı görülmektedir. "Childhood and Society", kitabının ilk baskısında "Identity Diffussion" terimini, Youth and Crises kitabında ise, "Identity Confusion" terimini kullanmış ve bu değişikliği yapmasının nedenini de şöyle açıklamıştır. İkinci Dünya Savaşında gençlerde görülen şikayetlerin savaş bittikten sonra aynı şikayetlerin başka gençlerde de zaman zaman görüldüğüne dikkati çekerek bu durumun gençlerin ya kendi içlerindeki savaşa, veya toplumla olan savaşlarına bağlı olarak ortaya çıktığını belirtmiş ve bütün bu durumlara Identity Confusion (kimlik konfüzyonu) adını verdiğini ifade etmiştir. (Ekşi, a.g.t. s.29)

(37)Ahmet Şirin, a.g.m.s.20.

(38)Robert J.C, a.g.d.s.17.

(39)Yörükoğlu, a.g.e.s. 100

1-Çocukluk döneminin atlatılmasından sonra , yetişkinlik rolünün belirsizliği,

2-Yetişkinlik rolünü kazanmadan önceki dönemlerde kazanılması gereken temel güven duygusunun sağlıklı gelişmemesi,

3-Belli inanç ve değerlerin yeterince oluşmaması veya mevcut inanç ve değerlerin sağlıklı bir şekilde yerine oturmaması, (40)

4-Sağlıklı bir hayat felsefesine sahip olamama ve gelecek ile ilgili isabetli beklentilerin kazanılamaması,

5-Özellikle araştırma yaptığımız gençlerin önemli bir çevresi olan okulla sağlıklı özdeşim yapamamaları.

(40)Araştırma yaptığımız öğrencilerin İmam Hatip Lisesinde okumaları nedeniyle inanç ve değerler konusunda, özellikle dini inanç ve tutumlar üzerinde durulmuştur.

IV.BÖLÜM

ANKET SONUÇLARI VE DEĞERLENDİRME

Bu bölümde, planlı ve sistemli din eğitiminin ergenlik dönemindeki gençlerin kimlik bunalımlarının çözümünde, din eğitiminin etkisini araştırmak amacıyla kullandığımız, anket ve sonuçları ele alınacaktır. Önce ankete ilişkin tesbit edilen bulgular sunulacak, daha sonra anket sonuçları, tablolar halinde istatistiki sonuçlarla birlikte değerlendirilmeler yapılarak verilecektir.

1.Ankete ilişkin bulgular:

Öğrenciler tarafından anket ile ilgili fikirlerinin sorulduğu kısma büyük bir çoğunluk ilgi göstermiş ve anket ile ilgili fikirlerini ilave etmişlerdir. Öğrenciler, hazırlanan soruların büyük ölçüde kendilerine yönelmeyi sağladığını ve bu sorularla kendilerini değerlendirmeye çalıştıklarını belirtmiştir.

Ayrıca öğrencilerden, uygulama sırasında kimliklerini belirtmemeleri, ancak ilgi duyarlarsa ve sonuçları öğrenmek isterlerse, isimlerini yazabilecekleri veya bir işaret koyabilecekleri istenmiştir. Toplam 424 öğrenciden 128'inin açık ad ve soyadını yazdığı, 233'ünün de, sonuçların kendilerine mutlaka bildirilmesini istediği görülmüştür. Bu da, araştırmaya katılan öğrencilerin %85.2 sinin araştırmaya ilgi duyduğu şeklinde yorumlanabilir. %2 kadar öğrenci ise, araştırmanın lüzumsuzluğundan bahsetmiş, gerekçe olarak da, araştırmanın sonuçlarının uygulamaya konulmamasını göstermiştir.

Öğrenciler tarafından, bilhassa kendilerine ve başkalarına olan güveni, yaşam ve gelecekle ilgili durumu, okul ile öğrenci arasındaki ilişkiyi ve okulun meslek, iş seçimindeki fonksiyonunu tesbit etmeye çalışan sorulara karşı ilgi duydukları ifade edilmiştir. Bu sorulara duyulan ilginin, ergenlik dönemindeki gençlerin, bir rol üstlenmeye karşı duyarlı olduklarını ve buna bağlı olarak kendilerini tanıma ihtiyacını hissettiklerini gösteren ip uçları olarak değerlendirilebilir.

Ayrıca bu tip anket çalışmalarının devamlı olması ve öğrencilerin, aile, okul, çevre ile ilgili sorunlarına eğinilmesinin gerektiği ilave edilen hususlardandır. 4 öğrencinin ise, cinsel konular üzerine eğilinmediğini ve öğrencilerin cinsel sorunlarıyla baş başa bırakıldığını belirtmesi, dikkati çeken bir durumdur.

2.Tablolar ve değerlendirilmesi:

A-Gencin okulla özdeşleşmesi.

Araştırma konusu olan İmam Hatip Lisesinde okuyan gencin kimliğinin oluşmasında okulun büyük bir rolü olacaktır. Zira genç, 7 sene gibi uzun bir sürenin büyük bir kısmını okulda geçirmekte ve bu zaman içerisinde kimlik yapısına okulun büyük katkıları olmaktadır. İşte gencin kimliğini kazanmada ve kimliği ile ilgili problemlerinin oluşum ve çözümünde, okul faktörünü daha iyi tanıyabilmek için, önce gencin okulla özdeşleşip özdeşleşemediğinin, yani okulu benimseyip benimseyemediğinin, daha sonra da, okulla özdeşleşmenin niteliğinin, yani neticelerinin bilinmesi gerekir.

1.Okulla özdeşleşme durumunun tesbiti:

Okulla özdeşleşme durumunu tesbit etmek için iki cümle sorulmuştur.

TABLO 1.V

"Kendimi bağlı bulunduğum okulun öğrencisi gibi göremiyorum" cümlesine verilen cevaplar. *15 Cümle*

Cevap	T.Ö.		E. Ö.		K. Ö.	
	S.	%	S.	%	S.	%
Evet	124	29.3	84	33	40	23,5
Hayır	269	63.4	149	58.7	120	70.6
Karar- sız	31	7.3	21	8.3	10	5.9
Toplam	424		254		170	

TABLO V

"Yaptığım tahsille ilgili olarak hiçbir pişmanlık duygusu taşıdığımı sanmıyorum" cümlesine verilen cevaplar. *C.7*

CEVAP	T.	Ö.	E.	ÖÖ.	K.	O.
	S	%	S	%	S	%
Evet	169	74.8	205	80.7	140	83.4
Hayır	37	16.4	38	15	14	8.2
Mararsız	20	8.8	11	4.3	16	9.4
TOPLAM	424		254		170	

Tabloların incelenmesinde görüldüğü gibi, ilk cümlede toplam öğrencilerin %63.4'nün kendini bağlı olduğu okulun bir öğrencisi gibi gördüğü, ikinci cümlede ise, gene toplam öğrencinin %74.8'nin yaptıkları tahsille ilgili pişmanlık duymadıkları anlaşılmaktadır. Böylece genel olarak öğrencilerin çoğunluğunun okulla özdeşleşebildikleri sonucuna varılmaktadır.

Her iki cümlede de, erkek öğrencilerin kız öğrencilere kıyasla, bağlı oldukları okulu daha az benimsedikleri görülmektedir. Bu durum, toplumun erkekten beklentisinin fazla oluşu ve bu eğitimin toplumun erkekten beklentilerini karşılama ile, toplumsal rollerin daha sağlıklı belirlenmesinde, öğrencilere daha az yardımcı olduğu şeklindeki öğrencilerin endişeleri ile açıklanabilir.(1) Erkek öğrencilerin kız öğrencilere nazaran okulu daha az benimsenmeleri sonucu, sadece İmam Hatip Lisesi'nin eğitim ve öğretim programına bağlanmamalıdır. Zira Aysel Ekşi'nin Ankara Üniversitesi'ndeki öğrenciler üzerinde yaptığı araştırmada da (2) aynı sonuç ortaya çıkmıştır.

(1) Ayrıca bkz. öğrencilerin gelecek ile ilgili beklentilerini ihtiva eden problemlerini çözmeye din eğitiminin etkisi kısmına s: 51.

(2) Ekşi, a.g.t.s.73

2.Okulla olan özdeşimin niteliği.

TABLO V 1

	T. S.	O. %	E. S.	O. %	K. S.	O. %
I.H.L.de okumakla kendi benliğinden uzaklaşan ve kendini tanıyamayacak kadar yabancılaşan	21	5	13	5.1	8	4.7
Okula ısınamayan ve sıkılan	73	17.2	55	21.7	18	10.6
Yetenek ve kabiliyetlerini tanıma fırsatı bulan	100	23.6	67	26.4	43	25.3
Davranışları, inandığı değerlere uyan ve kişiliğinin oturduğuna inanan	167	39.4	113	44.5	54	21.8
Diğer	53	12.5	6	2.4	47	27.7
Toplam	424		254		170	

Okulla özdeşleşme sonucunda, öncelik sırasına göre öğrencilerin, davranışlarının inandıkları değerlere uyduğu ve kişiliklerinin oturduğu ile yetenek ve kabiliyetlerini bilme, böylece kendilerini tanıma fırsatını bulduğu görülmektedir.

Öğrencilerin verdikleri bu cevaplar, İmam Hatip Lisesindeki eğitim ve öğretimin öğrencilerin kişiliklerini geliştirici ve kendilerini tanımalarına sağlayacak nitelikte olduğunu göstermektedir.

Ayrıca %21.7 oranında okula ısınamayan ve okuldan sıkılan erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla daha fazla oluşu, erkek öğrencilerin kız öğrencilere nazaran okulu daha az benimsediklerini açıkça gösteren bir ip ucu olarak sayılabilir.

Puanların %12.5 ini oluşturan açık cevap kısmında, fikirlerini yazanlar üç grupta toplanabilir. 1.grup, okula başlamadan evvelki durumları ile okula başladıktan sonraki durumlarını karşılaştırdıklarında, okulun kişiliklerini olumlu yönde geliştirdiğini ve kendilerini tanımalarına neden olduğunu belirtmişlerdir.

2. grup, bazı meslek dersleri öğretmenlerinin kendilerine örnek olmadığından yakınlıkla kişiliklerini olumsuz yönde etkilediklerini; 3. grup ise, okuldaki ders programlarının yoğunluğu ve çokluğundan dolayı kendilerine yönelme imkanını bulamadıklarına öne sürmüşlerdir.

B-Gencin belli inanç ve tutumlara sahip olması bilhassa dini inanç ve tutumlarının yerine oturması:

Gencin kimlik yapısı içerisinde inanç ve değerler önemli bir yer tutar, Ergenin kendisine özgü inanç ve değerlere sahip olması, onun belli inanç ve değerleri benimsediğini gösterir, dolayısıyla onu başkalarından ayıracak olan kendi hüviyetinin oluşmasını sağlar. Sistemli ve planlı bir din eğitimi gören bir gençten ise, aileden beri gelen dini inanç ve tutumlarının yerine oturması beklenir. Bu açıdan, gencin kimlik yapısının önemli unsurlarından biri olan bir takım inanç ve değerlerin olup olmadığını, dolayısıyla bu konuda kimlik bunalımının olup olmadığını iki cümle kalıbıyla öğrenmeye; sonra da, dini inanç ve tutumlarının oturup oturmadığını öğrenmeye çalışacağız.

İkinci aşamada ise, bilhassa dini inanç ve tutumlarda var olan mevcut problemlerin çözümünde din eğitiminin etkisini araştıracağız.

1. Bir takım inanç ve değerlerin olması;

TABLO VII.

"Allah ve evren ile ilgili sorunlarıma bir cevap bulamamak beni kendi içimde huzursuz ediyor" cümlesine verilen cevaplar.

Cevap	T.	Ö.	E.	Ö.	K.	Ö.
	S.	%	S.	%	S.	%
Evet	116	27.4	71	28	45	26.5
Hayır	295	69.6	175	68.9	120	70.6
Kararsız	13	3.1	8	3.1	5	2.9
Toplam	424		254		170	

TABLO VIII.

"Din, ideoloji, felsefe ve hayat görüşlerimle ilgili değerlerim bazen öyle değişir ki hiç bir şeye inanamaz hale geliyorum." cümlesine verilen cevaplar

Cevap	T. S.	Ö. %	E. S.	Ö. %	K. S.	Ö. %
Evet	51	12	23	9	28	16.5
Hayır	356	84	219	86.2	137	80.6
Kararsız	17	4	12	4.7	5	2.9
Toplam	424		254		170	

Toplam öğrencilerin %69.6 sı, Allah ve evren ile ilgili sorunlarına cevap bulduklarını, yine %84'ü de, din, ideoloji, felsefe ve hayat görüşleri ile ilgili değerlerinin oturduğunu ifade etmektedir.

Bu cevaplar, genelde öğrencilerin, bir takım inanç ve değerlere sahip olduğunu göstermektedir. Buna karşın her iki tabloda da, erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla inanç ve değerler konusunda bir takım problemlerinin olduğu görülmektedir.

Bu durum, erkeğin dış çevre ile ilişkisinin yoğun olması ve buna bağlı olarak özdeşleşme örneklerinin çokluğu ve farklılığı nedeniyle inanç ve değerleri konusunda bir takım problemlerinin olabileceği şeklinde değerlendirilebilir.

2. Dini inanç ve değerlerin yerine oturması:

TABLO IX.

	T. S.	Ö. %	E. S.	Ö. %	K. S.	Ö. %
Arzu ve istekle inanan ve uyg. lll		26.2	69	27.2	42	24.7
Inancı tam olmakla birlikte uygulamada eksikliği olan	270	63.7	160	63	110	64.7
Inanan fakat şimdilik uygulamayan	33	7.8	21	8.3	12	7.6
Şüphe ve tereddütleri olan	5	1.2	3	1.2	2	1.2
İlgilenmeyen	-	-	-	-	-	-
Diğer	5	1.2	1	0.4	4	2.3
Toplam	424		254		170	

Dini inanç ve değerler yönüyle ise, toplam öğrencinin %26.2 sinin arzu ve istekle inandığı ve inandığı şeyleri uygulamaya çalıştığı, %63.7'sinin ise, inancı tam olmakla birlikte uygulamada eksikliğinin olduğu, %7.8'nin de, inanan fakat şimdilik uygulamayan oldukları görülmektedir.

Bu cevaplara göre, öğrencilerin dini inanç ve değerlere sahip oldukları, fakat dini görevlerini yerine getirmede eksiklikleri olduğu sonucu çıkmaktadır.

Öğrencilerin dini inanç ve değerlere sahip olmasında, öncelikle aileden itibaren okula kadar bilinçli veya bilinçsiz olarak devam edegelen dini eğitimin rolü inkâr edilemez. Nitekim doğumdan erinlik dönemine kadar çocukların tutumlarının hemen hemen tamamen aile ortamında şekillendiği ve çocukların özellikle dini ve politik tutumlarının anne ve babalarının tutumlarına benzediği yapılan araştırmalarda tesbit edilmiştir.(3)

Ayrıca tabloda görüldüğü gibi %1.2 oranında öğrencinin dini inanç ve değerlerinde şüphe ve tereddütlerinin olduğunu belirtmesi dikkati çekmektedir.

Açık cevap kısmında ise, üç kız öğrenci, dini yaşantılarında bazı eksikliklerini, tarikat veya dini gruplara girmek suretiyle giderdiklerini, bir kız öğrenci ise, dini inanç ve değerler konusunda kendini yetersiz gördüğünü belirtmiştir. Erkek öğrenci de, dini inanç ve değerlerini okul sonrasında geliştireceğini ifade etmiştir.

3-Din Eğitiminin Dini İnanç ve Tutumlara Etkisi:

Dini inanç ve tutumlar ile ilgili var olan mevcut problemlerin çözümünde din eğitiminin etkisini, önce okul sıralarında dini inanç ve tutumlarda bir değişikliğin olup olmadığını, sonra da, bu değişikliğin niteliğini tesbit etmek suretiyle ortaya koymaya çalışacağız.

(3)Morgan, a.g.e.s.373,374; ayrıca dini inanç ve tutumların oluşmasında ailenin etkisi için Bkz.Kerim Yavuz, Çocukta dini duygu ve düşüncenin gelişmesi, Ank.1983, s.63; Antoine Vergote, "Çocukta Din"(çeviren Erdoğan Fırat), A.Ü.İ.F.Dergisi, Ank.1978, C .XXII S.316; Hökelekli, a.g.tk.s.64.

a) Dini inanç ve tutumlarda değişiklik olup olmadığı:

TABLO X

Cevap	T.	Ö.	E.	Ö.	K.	Ö.
	S.	%	S.	%	S.	%
Evet	342	80.7	197	77.6	145	85.3
Hayır	82	19.3	57	22.4	25	14.7
Toplam	424		254		170	

Tabloda görüldüğü gibi, toplam öğrencinin %80.7 si, erkek öğrencilerin %77.6'sı, kız öğrencilerin de %85.3'ü okul sıralarında, dini inanç ve tutumlarının değiştiğini belirtmiştir.

b) Değişikliğin niteliği:

TABLO XI.

	T.	Ö.	E.	Ö.	K.	Ö.
	S.	%	S.	%	S.	%
Daha kuvvetlenen	240	56.6	143	56.3	98	57.7
Yeni baştan tazelenen	49	11.6	27	10.6	22	12.9
Zayıflayan	36	8.5	23	9.6	13	7.7
Dini inanç ve tutumların yerini siyasi ve ideolojik tutumların alması	5	1.2	4	1.6	1	0.6
Diğer	12	2.8	-	-	12	7.1
Tablo IX'da hayır diyenler	82	19.3	57	22.4	25	14.7
Toplam	424		254		170	

Okul sırasında dini inanç ve tutumlarında değişiklik olduğunu belirten öğrencilerin %56,6'sının, okuldaki eğitim ve öğretimle dini inanç ve tutumlarının daha kuvvetlendiği, %11,6'sının yeni baştan tazelendiği, %8,5'nin dini inanç ve tutumlarının zayıfladığı, %1,2'sinin ise, dini inanç ve tutumlarının yerini siyasi ve ideolojik tutumların aldığı görülmektedir.

Öğrencilerin verdikleri cevaplara göre, okuldaki eğitim ve öğretimin öğrencilerin dini inanç ve tutumlarının müsbet yönde

gelişmesine yardımcı olduğu sonucuna varılabilir. Ayrıca bazı öğrencilerle yaptığımız görüşmelerde de, öğrencilerin büyük bir kısmı okuldaki bazı hocaların davranışları ve bazı derslerdeki bilgiler sayesinde dini yaşantılarının olumlu yönde geliştiğini belirtmişlerdir.

Tabloda dini inanç ve tutumlarının yerini siyasi ve ideolojik tutumların aldığı belirten öğrencilerin sayısı ile, tablo IX'da, dini inanç ve değerlerinde şüphe ve tereddütleri olduğunu belirten öğrencilerin sayısı arasında, aynı şekilde; dini inanç ve tutumlarının zayıfladığını belirten öğrencilerin sayısı ile, inandığını fakat şimdilik uygulamadığını belirten öğrencilerin sayısı arasında -az bir fark olmasına rağmen- bir paralellik olduğu gözlenmektedir.

Böylece, dini inanç ve tutumlarında şüphe ve tereddütleri olan öğrencilerin bu şüphe ve tereddütlerinin yerini siyasi ve ideolojik tutumların aldığı düşünülebilir. Zira genç, kimlik arayışı içerisinde bir takım inanç ve değerleri benimsemeye ve onlar ile davranışları arasında uyum sağlayabilmeye çalışmaktadır. Bu sırada meydana gelen bocalamaları ideolojilere, gruplara, dine veya bir takım uğraşılara aşırı şekilde sığınarak gidermeye çalışır.(4)

Ayrıca dinî inanç ve tutumlarının zayıfladığını belirten öğrencilerin dini inanç ve tutumlarındaki bu zayıflamanın tablo IX'deki inanan fakat şimdilik uygulamayan öğrencilerin durumlarını yansıttığı şeklinde yorumlanabilir. Yani okulda derslerin yoğunluğu, arkadaşların etkisi gibi bir takım nedenlerle dini görevleri uygulayamama durumunun söz konusu olabileceği varsayılabilir. Bu varsayımla birlikte dinî inanç ve tutumlardaki zayıflama durumu, ergenlik döneminin bir özelliği çerçevesinde de ele alınabilir. Zira din psikolojisinde yapılan araştırmalar, ergenlik dönemindeki gençlerin çoğunluğunun geçici bir dini bunalım geçirdiklerini tesbit etmiştir.(5)

(4) Ekşi, a.g.e.s.85.

(5) Ayrıntılı bilgi için bkz. Hökelekli, a.g.tk.s.73-75.

Açık cevap kısmında fikirlerini belirten öğrenciler, iki grupta ele alınabilir. Birinci gruptaki öğrencilerin bir kısmı, inanç ve tutumlarının kuvvetlendiğini, bu durumun da, bazı meslek dersleri öğretmenlerinin etkisine; bir kısmı ise, zayıfladığını, yine bu duruma da, bazı meslek dersleri öğretmenlerinin öğrencilere söyledikleri bazı şeyleri kendilerinin yapmamasına bağlı olduğunu belirtmişlerdir.

İkinci gruptaki öğrenciler ise, itikadi bazı meseleleri okuldaki eğitimle daha iyi kavradıklarını ifade etmişlerdir.

C) Gencin bir hayat felsefesine sahip olması ve bilhassa geleceği ile ilgili planlarının olması:

Bireyin kendine özgü bir hayat felsefesine sahip olması, onun kimliğinin en önemli bir yanıdır. Zira yaşamının amacını anlayabilmesi ve yaşamını yönlendirebilmesi, bir hayat anlayışı ile mümkün olacaktır. İşte gencin de, kendine has bir hayat felsefesine sahip olup olmadığını, bilhassa mesleki kimliğini hazırlayacak olan geleceği ile ilgili planlarının olup olmadığını, geleceğine nasıl baktığını tesbit ederek, bu konuda kimlik bunalımının olup olmadığını belirlemeye çalışacağız.

1-Bir hayat felsefesinin olması:

TABLO XII.

"Kendim için bir hayat felsefesine sahip olduğumu söyleyebilirim" cümlesine verilen cevaplar C3

Cevap	T. S.	O. %	E. S.	O. %	K. S.	O. %
Evet	266	62.3	159	62.6	107	62.9
Hayır	102	24.1	69	27.2	33	19.4
kararsız	56	13.2	26	10.2	30	17.6
Toplam	424		254		170	

Tabloda görüldüğü gibi, toplam öğrencilerin %62.3'ü, bir hayat felsefesinin olduğunu, %26.1'i olmadığını belirtmiştir. %13.2'si ise kararsız olduklarını ifade etmiştir.

Kararsız olan öğrencilerin, hayat felsefesine sahip olmadıklarını belirten öğrencilerin yarısından fazla olması, dikkati çekmektedir. Sayının bu kadar fazla olması, bu konuda çözümlenmemiş

bazı sorunların olduğu şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca erkek öğrencilerin %27.2'nin kız öğrencilerin de, %19.4'ünün bir hayat felsefesine sahip olmadıkları görülmektedir.

2-Din eğitiminin etkisi:

TABLO XI11.

	T. S.	Ö. %	E. S.	Ö. %	K. S.	Ö. %
Hayat felsefesi kazanamayan	57	13.4	34	13.4	23	13.5
Kültür dersleri öğretmenlerinin etkisi	15	3.5	12	4.7	3	1.8
Meslek dersleri öğretmenlerinin etkisi	184	43.4	124	48.8	60	35.3
Arkadaşlarının etkisi	70	16.5	42	16.5	28	16.5
Hayat felsefesi var olup da okulda karmaşık olan	48	11.3	31	12.2	17	10.
Diğer	49	11.6	11	4.3	39	22.5
toplam	424		254		170	

Öğrencilerin %43.4'ü, sahip oldukları hayat felsefelerini kazanmada meslek dersleri öğretmenlerinin, %16.5'i, arkadaşlarının, %3.5'i ise, kültür dersleri öğretmenlerinin etkili olduğunu belirtmiştir. Buna karşın okulun kendisine hayat felsefesini kazanmada etkisi olmadığını belirten öğrenci %13.4, mevcut hayat felsefesinin okuldaki eğitim ve öğretimle karmaşıklaştığını ifade eden öğrenci ise %11.3'dür.

Yukardaki tabloda hayat felsefesine sahip olmayan öğrencilerin oranı ile okulun kendilerine bir hayat felsefesi kazandırmadığını belirten öğrencilerin oranı karşılaştırıldığında, birinci gruptaki öğrencilerin oranında %10.7 lik bir azalma görülmektedir. Aynı şekilde kararsız olan öğrencilerin oranı ile mevcut olan hayat felsefelerinin okuldaki eğitimle karmaşık bir yapıya büründüğünü belirten öğrencilerin oranı karşılaştırıldığında, %1.9 oranında bir azalmanın olduğu ortaya çıkmaktadır. Belli bir azalma olmasına rağmen bazı öğrencilerin hâlâ bir hayat felsefesi

kazanmada istikrarlı bir yapıya sahip olmadıkları görülmektedir. Buna rağmen yukarıdaki sonuçlar ışığında, okulun öğrencilerin hayat felsefelerini kazanmada kendilerine yardımcı olduğu söylenebilir.

Puanların %11.6 sını oluşturan açık cevap kısmında fikirlerini yazan öğrenciler iki grupta ele alınabilir. Birinci gruptaki öğrencilerin bazıları, hayat felsefelerini kazanmada kimse-nin etkisi olmadığını, kendilerini yetiştirerek kazandıklarını; bazıları ise, daha çok çevrelerinin etkili olduğunu belirtmiştir.

İkinci gruptaki öğrenciler ise, hayat felsefesini kazanmada okuldaki eğitim ve öğretimin yetersiz kaldığını, bilhassa toplum-da bu konuya eğinilmediğini, gençlere yardımcı olunulmasının gerektiğini ifade etmişlerdir.

3-Gencin geleceğe ilişkin beklenti ve planlarının olması:

Gencin mesleki beklenti ve planlarının olup olmadığını, geleceği ile ilişkin aşağıdaki şu tutum cümlesi ile tesbit etmeye çalışacağız.

TABLO XI V.

"Geleceğim hakkında iyimserim" cümlesine verilen cevaplar. 4.8

Cevap	T. S.	Ö. %	E. S.	Ö. %	K. S.	Ö. %
Evet	276	65.1	175	69	101	59.4
Hayır	77	18.2	40	15.7	37	21.8
Kararsız	71	16.7	39	15.4	32	18.8
Toplam	424		254		170	

Tabloda görüldüğü gibi, toplam öğrencinin %65.1'i geleceği hakkında iyimser olduğunu, %18.2'si kötümser olduğunu, %16.7 si ise, kararsız olduğunu belirtmiştir.

Bu sonuçlara göre, öğrencilerin çoğunluğunun gelecekleri ile ilgili bazı olumlu fikir ve beklentilerinin olduğu ve buna bağlı olarak geleceklerine ümitle baktığı varsayılabilir.

Ayrıca elde edilen sonuçlara göre, kız öğrencilerin erkek öğrencilere nazaran gelecekleri hakkında daha fazla ümitsiz oldukları görülmektedir. Birsen Gökçe başkanlığında orta öğretim gençliğinin beklenti ve sorunları ile ilgili araştırmada da

aynı sonuç ortaya çıkmıştır.(6)

Gerek toplam öğrencilerin, gerekse erkek ve kız öğrencilerin oranında gelecekleri konusunda kararsız olduklarını belirten öğrencilerin sayısının, geleceği hakkında ümitsiz olduğunu belirten öğrencilerin sayısına yakın olması dikkati çekmektedir.

Bu durum, öğrencilerin bu konuda hassas olduklarını, aynı zamanda da bir takım problemleri olduğunu gösterebilir. Zira gelecek ile ilgili fikirlerin teşekkülü, bireyin sosyal rolünü belirlemede önemli bir rol oynamakta, dolayısıyla ferdin mesleki kimliğinin teşekkülünü hazırlamaktadır.

4-Din eğitiminin etkisi :

TABLO X V .

	T. S.	Ö. %	E. S.	Ö. %	K. S.	Ö. %
Din eğitimi sayesinde geleceği ile ilgili sağlıklı ve isabetli kararlar alan	180	42.5	110	44.5	67	39.4
İsabetli ve sağlıklı karar alamayan	56	13.2	37	14.6	19	11.2
Kararsız	86	20.3	54	21.3	32	18.8
Sıkıntılı olan ve ne yapacağını şaşırان	92	21.7	48	18.9	44	25.9
Diğer	10	2.4	2	0.3	8	4.7
Toplam	424		254		170	

Öğrencilerin %42.5'i okuldaki eğitim ve öğretimin kendilerine gelecekleri ile ilgili sağlıklı ve isabetli karar almada yardımcı olduğunu, %13.2'si yardımcı olmadığını, %20.3'ü bu konuda kararsız olduğunu, %21.7'si ise, çok sıkıntı duyduğunu ve ne yapacağını bilemez bir hale geldiğini belirtmiştir.

Öğrencilerin okuldan sonra neler yapabileceklerine ilişkin isabetli ve sağlıklı kararlar almada okulun kendilerine yeteri derecede yardımcı olmadığını belirtmeleri, üzerinde durulması gereken bir konudur. Zira gençlerin bu düşünceleri taşımalarında

(6) Gökçe, a.g.e.s.92,140

egitim sistemimizin kiŒiye istikrarlı bir gelecek imkanı/yete-ri derecede sağlayamaması ve diplomalı iŒsizlerin(7) çoğalması etkili olabilir.

Öğrencilerin çoğunluğunun okul sonrasında neler yapacaklarına dair sağlıklı ve isabetli karar alamamaları ile, bir önceki tabloda ortaya çıkan sonuçlar arasında görünürde bir tezat olduğu göze çarpmakta ise de, öğrencilerin genelde geleceğine ümitle bakmalarında dinî inanç ve tutumlarının rolü inkâr edilemez. Zira Allah inancı ile birey kendisini rahat hissetmek'le bir güven kazanmaktadır. Böylece geleceğine daha güvenle bakma imkânına sahip olmaktadır.(8)

Fakat gencin okul sonrasında bir meslek seçimi veya yüksek okula girme gibi okul sonrası durumu ile ilgili kaygı ve endişe duyması, gencin kişisel sorunu olmaktan ziyade toplumsal bir sorun hüviyetini taşımaktadır.

Tabloda cinsler arasındaki oran dikkate alındığında, kız öğrencilerin erkek öğrencilere nazaran çok daha fazla sıkıntı duydukları görülmektedir. Kız öğrencilerin erkek öğrencilere nazaran daha fazla sıkıntılı olmalarının bir kaç nedeni olabilir. Bu nedenler arasında daha çok kişisel etkileri görmek mümkündür. Mesela, kız öğrencilerin kendi inanç ve tutumlarına uygun mesleklerin az olması, yine dinî çevrede kızların çalıştırılmaması gibi nedenler sayılabilir. Okulaaki eğitim ve öğretimin etkisi açısından ise, kız öğrencilerin bilhassa fen derslerinde kendilerini yetersiz görmeleri ve kendilerine güvenlerinin olmaması(9) düşünülebilir. Nitekim son sınıfta üniversiteye hazırlanmaya çalışan öğrencilerden çoğunluğu fen derslerindeki yetersizliklerini ve erkek öğrenciler gibi-bir takım nedenlerden dolayı-dershaneye gidemediklerinden bu eksikliklerini gideremediklerini ifade etmişlerdir.

(7)İskender Oksüz, "Eğitim sistemimiz ve diploma hastalığı", Fer-cuman gazetesi, 15 Ekim 1986, S.2.

(8)Necati Öner, Stres ve Dinî İnanç, Ank.1985.s.35-37.

(9)Okulda kendilerine ve başkalarına güveni kazandıracak kimseyi göremediklerini ifade eden kız öğrencilerin sayısı erkek öğrencilere nazaran fazla olması bunu göstermektedir. Bkz.s.62.

Açık cevap kısmında ise, altı kız öğrenci bilhassa fen dersleri yönüyle eksiklikleri olduğunu, dolayısıyla üniversiteye girme konusunda endişeleri olduğunu; iki kız öğrenci ise, okul sonrasında, bir meslek seçmeyi veya bir yüksek okula gitmeyi düşünmediğini bu nedenle bu konuda bir sıkıntısı olmadığını; erkek öğrencilerden biri, okul sonrasında din görevlisi olacağını, diğeri ise, okul sonrası serbest meslekte çalışacağını belirtmiştir.

D- Yetişkin rolünün kazanılması ve istikrarlı bir yapı kazanması.

Ergenlik dönemindeki gençte meydana gelen fizikî ve ruhî değişimler, yetişkinlik rolünün belirlenmesine neden olur. Çünkü genç, çocukluktan sıyrılmış yetişkin olmaya adım atmıştır. İşte gencin yetişkinlik rolünü belirlemesinde "başkalarının gözünde olan beni" ile "kendisini nasıl hissettiği, kendisinin nasıl olduğu" konusunda yapacağı kıyaslamalar etkili olacaktır. (10) Gencin başkalarının gözündeki beni ile kendisinin nasıl olduğu düşünceleri, onun yetişkinlik rolünün tayinini sağlayacaktır. Böylece genç, ya yetişkinlik rolünü benimser veya bir takım bocalamalara düşer, rolünü reddeder.

Gencin yetişkinlik rolü konusunda kimlik bunalımına sahip olup olmadığını anlamak için önce kendini nasıl hissettiğini, başkalarının gözündeki yapısını tesbit etmek buna bağlı olarak rolünün istikrarlı bir yapı kazanıp kazanmadığının bilinmesi gerekir.

1. Kendini nasıl hissettiği:

Gencin kendini nasıl hissettiği, nasıl bulduğunu anlamak için iki cümle kullanılmıştır.

TABLO XVI.

"Nasıl bir insan olmak istediğimi ve kendimden neler bekleyeceğimi biliyorum" cümlesine verilen cevaplar.

Cevap	T. S.	Ö. %	E. S.	Ö. %	K. S.	Ö. %
Evet	313	73.8	188	74	125	73.5
Hayır	76	17.9	49	13.3	27	15.9
Kararsız	35	8.3	17	6.7	18	10.6
Toplam	424		254		170	

TABLO XVII.

"İsteklerimin ben de bir iç çatışması yapmadan yeteneklerimle bağdaştığını hissediyorum" cümlesine verilen cevaplar.

Cevap	T.	Ö.	E.	Ö.	K.	Ö.
	S.	%	S.	%	S.	%
Evet	213	50.2	130	51.2	83	48.8
Hayır	151	35.6	89	35	62	36.5
Kararsız	60	14.2	35	13.8	25	14.7
Toplam	424		254		170	

İlk tabloda görüldüğü gibi, toplam öğrencilerin %72.8'i nasıl bir insan olmak istediğini ve kendinden neler bekleyebileceğini bildiğini, ikinci tabloda ise, toplam öğrencilerin %50.2'si isteklerinin kendisinde, çatışmadan, yetenekleriyle bağdaştığını belirtmiştir. Böylece öğrencilerin çoğunluğunun kendilerini tanıyabildiği, kendilerinin nasıl bir kişi olduğunu bilebildiği söylenebilir.

Cinsler arasında ise, kız öğrencilerin erkek öğrencilere nazaran, az bir farkla kendilerini tanıyabilmede, daha fazla problemleri olduğu görülmektedir.

2- Başkalarının gözündeki genç:

TABLO XVIII.

"Baskalarının gözünde kendimi bulmuş bir insanım" cümlesine verilen cevaplar.

Cevap	T.	Ö.	E.	Ö.	K.	Ö.
	S.	%	S.	%	S.	%
Evet	192	45.3	121	47.6	71	41.8
Hayır	152	35.9	96	37.8	56	32.9
Kararsız	80	18.7	37	14.6	43	25.3
Toplam	424		254		170	

TABLO XIX

"Ben, başkalarının beni gördükleri gibi olmadığını sanıyorum" cümlesine verilen cevaplar.

Cevap	T.	Ö.	E.	O.	K.	O.
	S.	%	S.	%	S.	%
Evet	230	54.2	143	56.3	87	51.2
Hayır	159	37.5	96	37.8	63	37
Kararsız	35	8.3	15	5.9	20	11.8
Toplam	424		254		170	

Tabloların incelenmesinde de görüleceği gibi, başkalarının gözünde kendini bulduğunu belirten öğrencilerin oranı %45.3 tür. Buna karşın başkalarının kendisini gördüğü gibi olduğunu ileri süren öğrencilerin oranı ise %57.5 tir. Bu sonuçlara göre, öğrencilerin çoğunluğunun, başkalarının gözünde kendilerini bulamadıkları görülmektedir.

Böylece dört cümleye verilen cevaplara göre, gencin yetişkin rolünü belirlemede etkili olan "başkalarının gözünde araştırdığı beni" ile "kendisini nasıl hissettiği" arasında bir farklılık söz konusudur. Öğrencilerin kendilerini nasıl hissettikleri, yani kendilerini tanıma konusunda pek problemleri olmadıkları, yalnız kız öğrencilerin %15.9' luk bir oranla biraz problemleri oldukları fakat başkalarının gözünde araştırdıkları benleri konusunda ise bir hayli problemleri olduğu sonucu çıkarılabilir. Yani öğrencilerin çoğunluğunun başkalarının gözünde kendilerini bulamadıkları görülmektedir. Gençlerin başkalarının gözünde kendilerini bulamadıklarını belirtmelerinde, başkalarına olan güvensizliğin etkisinin olabileceği düşünülebilir. Zira başkalarına güvenemeyen kişiler onların fikirlerinden olumsuz şekilde etkilenebilirler. Nitekim tablo XXVI'deki sonuçlar da öğrencilerin başkalarına yeterince güvenemediklerini göstermektedir.

3-Yetişkin rolünün istikrar kazanması:

TABLO X X .

"Bazen kişiliğim öyle değişirki, yakın arkadaşlarım bile beni anlamazlar" cümlesine verilen cevaplar.

Cevap	T. S.	Ö. %	E. S.	Ö. %	K. S.	Ö. %
Evet	180	42.4	108	42.5	72	42.4
Hayır	214	50.5	136	53.5	78	45.9
Kararsız	30	7.1	10	3.9	20	11.8
TOPLAM	424		254		170	

TABLO XX I .

"Bir türlü ben ben olamıyorum, (içimde birisi yön arıyor kendime)şiiri sanki tam beni anlatıyor" cümlesine verilen cevaplar.

Cevap	T. S.	Ö. %	E. S.	Ö. %	K. S.	Ö. %
Evet	161	38	97	38.2	64	37.6
Hayır	233	55	146	57.5	87	51.2
Kararsız	30	.7	11	4.3	19	11.2
Toplam	424		254		170	

Öğrencilerin %50.5'i oturmuş bir kişiliğe sahip olduğunu, %55'i de yapılarının istikrar içersinde olduğunu belirtmişlerdir. Her iki tabloda da, cinsler arasında kız öğrencilerin oranı erkek öğrencilere nazaran düşük olduğu görülmektedir.

okuldaki eğitim ve öğretimle kişiliklerinin istikrarlı bir yapı kazandığını belirten öğrencilerin oranının %55.5'te kalmasının yaş faktörü ile ilgisi olabileceği düşünülebilir. Zira yaptığımız gözlemler, bilhassa kız öğrenciler arasında yaş oranının 17-18 yaşları yoğunlaştığını göstermektedir. Ergenlik dönemi gençlerinin kişiliklerinin istikrarlı bir yapı kazanması, ergenlik dönemi sonlarına doğru gerçekleştiğinden buradaki oranın fazla olmaması, öğrencilerin içinde buldukları yaş faktörüne bağlanabilir.

Bu sonuçlara göre öğrencilerin çoğunluğunun, yetişkinlik rollerinin değişken bir nitelik arzemediği, yani istikrarlı bir yapıya sahip bulunduğu gözlenmektedir.

4-Din Eğitiminin Etkisi:

Yetişkinlik rolünü kazanma ve istikrarlı bir yapının oluşmasında din eğitiminin etkisini tesbit etmek amacıyla;"çocukluk-döneminden sıyrılıp fiziksel ve ruhsal alanınızda bir takım değişiklikler olmaya başladığında bu değişiklikleri tanıya bilme ve bunların getirdiği problemleri çözümlene konusunda okulun size yardımcı olduğuna inanıyor musunuz?" Sorusunu yönelttik.

TABLO XXII.

	T. S.	Ö. %	E. S.	Ö. %	K. S.	Ö. %
Evet cevabı veren	197	46.5	127	50	70	41.2
Hayır cevabı veren	124	29.2	67	26.4	57	33.5
Kararsız olan	66	10.8	44	17.3	22	12.9
Kendini tanıyamaz hale gelen ve problemleri artan	24	5.7	13	5.1	11	6.5
Diğer	13	3.1	3	1.2	10	5.9
Toplam	424		254		170	

Tabloda görüldüğü gibi, çocukluk döneminden sıyrılıp yetişkinlik rolünü kazanma ve yetişkinlik rolünü kazanırken karşılaştıkları problemleri yenmede okulun pek etkili olmadığını belirten öğrenciler kız öğrencilerdir. %41.2' lik bir oranla okulun, kız öğrencilerin mevcut problemlerine çözümleyici nitelikte bir katkısı olmadığı görülmektedir. Zira yetişkinlik rolünün belirsizliği konusunda kız öğrencilerin daha fazla problemlili olduğu tablo XVI da da görülmektedir. Böylece kız öğrencilerin bu problemlerini azaltma veya ortadan kaldırmada okulun etkili olmadığı sonucu çıkarılabilir.

Açık cevap kısmında ise, altı kız bir erkek öğrenci okulda öğretilen bilgilerin aslında bireyin özelliklerini ve kendini tanımasını sağlayacak nitelikte olmasının gerektiğini belirtirken, iki erkek öğrenci de bu konuda bir şey düşünmediklerini, dört kız

öğrenci de kendilerini tanımada ailelerinin etkili olduğunu ifade etmişlerdir.

Yetişkinlik rolünü kazanmada okulun etkisini tesbit etmek amacıyla sorduğumuz sorunun devamı olarak okulun müsbet etkisinin niteliğini belirlemek amacıyla da, öğrencilere bu konuda yardımcı olanların kim olduğunu sorduk.

TABLO XXIII.

	T. S.	Ö. %	E. S.	Ö. %	K. S.	Ö. %
Bütün öğretmenler	71	16.7	44	17.3	27	15.9
Meslek dersleri öğretmenleri	66	15.6	51	20.1	15	8.8
Kültür dersleri öğretmenleri	7	1.7	7	2.8	-	-
Arkadaşlar	26	6.1	17	6.7	9	5.3
Diğer	39	9.2	11	4.3	28	16.5
Bir önceki soruya hayır cevabı verenler	215	50.7	124	48.8	91	53.5
Toplam	424		254		170	

Tabloda görüldüğü gibi öğrenciler, yetişkinlik rolünü kazanmada ve karşılaştıkları problemleri yenmede kendilerine yardımcı olanları, %16.7 lik oranla bütün öğretmenlerini, %15.6 oranla meslek dersleri öğretmenlerini, %6.1 lik oranla arkadaşlarını, %1.7 lik oranla da kültür dersleri öğretmenlerini gösterirken; erkek öğrencilerin %20.1'i meslek dersleri öğretmenlerini %17.3'ü bütün öğretmenlerini, %6.7'si arkadaşlarını, %2.8'i de kültür dersleri öğretmenlerini belirtmiştir. Kız öğrenciler de ise, birinci sırayı %15.9 luk oranla bütün öğretmenler, ikinci sırayı %8.8 lik oranla meslek dersleri öğretmenleri, %5.3 lük oranla da arkadaş faktörü üçüncü sırayı almaktadır. Kız öğrencilerin üzerinde kültür dersleri öğretmenlerinin özel bir etkisinin olmadığı görülmektedir.

Puanların %9.2 oranında açık cevap kısmında fikirlerini belirten öğrenciler ise iki grupta ele alınabilir. Birinci gruptakiler, meslek dersleri, kültür dersleri, ve arkadaş faktörünün birlikte etkili olduğunu; ikinci gruptakiler ise, meslek dersleri

ve arkadaş grubunun etkili olduğunu belirtmiştir.

E-Daha önceki dönemlerden temel güven duygusunun sağlıklı gelişmesi:

Birey ergenlik dönemine gelinceye kadar bir takım dönemlerden geçerek ergenlik dönemine ulaşacağından, bu dönemlerden özellikle bebeklik döneminde kazanılması gereken temel güven duygusunun sağlıklı gelişmesi gerekir. Zira bebeklik döneminde kazanılması gereken temel güven duygusu, sağlıklı gelişmezse ergenlik döneminde kendine güven ve bağımsız olabilme duygusu sağlıklı gelişmeyeceği gibi gencin kişisel bir sorunu olarak onu rahatsız eder. Bu açıdan ferдин hayatındaki özellikleri birbirinden kopuk ve ayrı düşünemeyeceğimizden özellikle hayatın ilk yıllarında kazanılması gereken temel güven duygusunun sağlıklı gelişip gelişmediğini, temel güven duygusunu oluşturan kendine güven ve başkalarına güven duygularını ele alarak tesbit etmeye çalışacağız.

1. Kendine güven duygusunun sağlıklı gelişmesi:

TABLO XXI V .

"Partişmalarda aktif rol almaktan hoşlanırım" cümlesine verilen cevaplar.

Cevap	T.	Ö.	E.	Ö.	K.	Ö.
	S.	%	S.	%	S.	%
Evet	186	67.5	170	66.9	116	68.2
Hayır	112	26.4	65	25.6	47	27.6
Kararsız	26	6.1	19	7.5	7	4.1
Toplam	424		254		170	

TABLO XX V.

"Tartışmalarda ve yarışmalarda hep kaybedecekmişim duygusuna kapılıyorum" cümlesine verilen cevaplar. C 10

Cevap	T.	Ö.	E.	Ö.	K.	Ö.
	S.	%	S	%	S.	%.
Evet	170	40.1	98	38.6	72	42.4
Hayır	209	49.3	136	53.5	73	42.9
Kararsız	45	10.6	20	7.9	25	14.7
Toplam	424		254		170	

Toplam öğrencilerin %67.5'i tartışma ve yarışmalarda aktif rol almaktan hoşlandığını belirtirken, %49.3'ü ise tartışma ve yarışmalarda kaybetmeyeceğine inandığını belirtmiştir. Buna karşın ikinci tabloda kararsız olan öğrencilerin oranında bir artışın olduğu görülmektedir. Cinsler arasında ise, birinci tabloda görüldüğü gibi kız öğrenciler, erkek öğrencilere nazaran tartışma^{ve} yarışmalarda aktif rol oynamaktan daha fazla hoşlandıklarını belirtmiştir. Fakat ikinci tabloda ise, erkek öğrenciler, kız öğrencilere nazaran tartışma ve yarışmalarda daha rahat kazanma duygusuna sahip olduklarını belirtmiştir. Yine cinsler arasında da kararsız olanların oranında ilk tabloya nazaran bir artış söz konusudur.

Bu sonuçlara göre, öğrencilerin %67.5 oranla tartışma ve yarışmalarda aktif rol almaktan hoşlandıklarını belirterek, kendilerine olan güvenlerini geliştirmek istedikleri; buna karşın tartışma ve yarışmalarla karşı karşıya kalınca kendilerine olan güvenlerinin yeterince oluşmadığının, tartışma ve yarışmalarda kaybedeceklerine inananların %49.3 oranında olması ve kararsız olan öğrencilerin oranında artış olmasından anlaşılacağı söylenebilir. Böylece öğrencilerin temel güven duygusunu oluşturan kendine güven konusunda bazı problemleri olduğu görülmektedir.

2. Başkalarına olan güven duygusunun sağlıklı gelişmesi:

TABLO XXVI.

"Genellikle insanlara güvenmem" cümlesine verilen cevaplar.

Cevap	T. S.	Ö. %	E. S.	Ö. %	K. S.	Ö. %
Evet	191	45	100	39.4	91	53.5
Hayır	109	43.2	120	47.2	59	34.7
Kararsız	54	12.7	34	13.4	20	11.8
Toplam	424		254		170	

Temel güven duygusunu oluşturan başkalarına güven konusunda ise, toplam öğrencilerin %43.2'si, erkek öğrencilerin %47.2'si, kız öğrencilerin %34.7'si başkalarına güven duyduklarını belirtmiştir. Kararsız olan öğrencilerin oranının fazla oluşu da dikkati çekmektedir. Ayrıca kız öğrencilerin, erkek öğrencilere nazaran başkalarına daha az güven duydukları görülmektedir. Bu sonuçlara göre, öğrencilerin çoğunluğunun başkalarına yeterince güvenmedikleri görülmektedir. Bu durum, özellikle toplumsal değişimin bir sonucu olarak düşünülebilir. Zira toplumda bireyler arası ilişkiler de, eskiye nazaran büyük ölçüde kopukluklar söz konusu olup, ilişkiler belli normlar etrafında gerçekleşmekte ve insanlar birbirlerini yeterince tanıyamamaktadırlar.

3. Din eğitiminin etkisi:

"Okulda aldığınız eğitimle kendinize güvenerek bir tartışma ve yarışmada başarı sağlayacağınıza inanıyor musunuz?" sorusuna verilen cevaplar.

TABLO XXVII.

	T. S.	Ö. %	E. S.	Ö. %	K. S.	Ö. %
Evet cevabı verenler	124	23.7	76	29.9	48	28.2
Hayır cevabı verenler	138	32.5	93	36.6	45	26.5
Kararsızlar	162	38.2	85	33.5	77	45.3
Toplam	424		254		170	

Toplam öğrencilerin %28.7'si okuldan aldıkları eğitimle kendilerine güvenerek, bir tartışma ve yarışmada başarı sağlayabileceğine inandığı, erkek öğrencilerin %29.9'u, kız öğrencilerin de %28.2'si aynı görüşü paylaştığı görülmektedir.

Ayrıca kararsız olan öğrencilerin okulun etkisine inanan öğrencilerden fazla olduğu gözlenmektedir. Böylece öğrencilerin okuldaki eğitim ve öğretimle kendilerine güvenerek, bir tartışma veya bir yarışmada başarı sağlayabileceklerine inanmadıkları görülmektedir. Tablo XX.V deki sonuçlar da dikkate alındığında öğrencilerin bu konuda problemlili oldukları görülmektedir. Bu problemlerinin okuldaki eğitim ve öğretimle ortadan kalkmadığı ve belli bir oranda da arttığı görülmektedir. Bu durumun böyle olmasında, şüphesiz ki ülkemizdeki eğitim ve öğretim yapımızın kişinin kabiliyet ve yeteneklerini geliştirici nitelikte olmamasının önemli ölçüde payı vardır. Nitekim bu gerçeği öğrencilerin bir kısmı hem anketlerde hem de görüşmelerimizde belirtmiştir.

Kendilerine ve başkalarına güven konusunda okulun etkisini tespit etmek amacıyla sorulan, "okulda kendinize ve başkalarına güveni kazandırabilecek kimleri görüyorsunuz?" sorusuna verilen cevaplar ise şöyledir...

TABLO XXVIII.

	T. S.	Ö. %	E. S.	Ö. %	K. S.	O. %
Bütün öğretmenler	93	21.9	56	22.1	37	21.8
Sadece meslek dersleri öğretmenleri	50	11.8	41	16.1	9	5.3
Sadece kültür dersleri öğretmenleri	5	1.2	5	1.9	-	-
Arkadaşları	97	22.9	76	29.9	21	12.4
Okulda hiç kimseyi görmeyen	101	23.8	39	15.4	62	26.5
Diğer	78	18.4	37	14.4	41	24.1
Toplam	424		254		170	

Tablonun incelenmesinde de görüleceği gibi, okulda kendine ve başkalarına güveni kazandırabilecek kimseyi görmüyorum diyenlerin oranı, diğer şıklara nazaran daha fazladır.

Ayrıca toplam öğrencilerin %32.9'u kendilerine yardımcı olacak kişiler arasında öncelikle arkadaşlarını belirtmişlerdir. Daha sonra %21.9 luk oranla bütün öğretmenler, %11.8 lik oranla meslek dersleri öğretmenleri, %1.2'lik oranla da kültür dersleri öğretmenleri gelmektedir.

Açık cevap kısmında görüşlerini belirtenler de iki grupta ele alınabilir. Birinci gruptakiler, okuldaki eğitim ve öğretimin kendilerine ve başkalarına güven kazandırabilecek nitelikte olmadığını, bunun da nedeni olarak okuldaki bilgilerin çoğunun, kendi yetenek ve kabiliyetlerini geliştirici nitelikte olmadığını, sadece kuru bir bilgi aktarımından ibaret olduğunu belirtmiştir.

İkinci gruptakiler ise, temel güven duygusunu kendi kendilerine kazandıklarını ifade etmişlerdir. Biri kız, ikisi erkek olmak üzere üç öğrenci de temel güven duygusunu kazanmada etkisi olan öğretmenlerinin isimlerini yazmıştır.

SONUÇ

Ergenlik dönemi gençlerinin kimlik arayışlarında karşılaştıkları bunalımların çözümünde, din eğitiminin etkisini konu alan bu araştırma sonunda elde edilen sonuçlar şu şekilde özetlenebilir.

Yaptığımız araştırmada öğrencilerin çoğunluğunun kimlik arayışlarında;

1. Öğrenciler, dini görevlerini tam olarak yerine getirememektedirler, bu konuda bir takım eksiklikleri vardır. Dini görev suuruna sahip ve ideal bir dini yaşantıya büyük özlem duymakla birlikte, içinde buldukları durum itibarıyla bunu yeterince gerçekleştirememeleri, onlarda gerilimlere sebep olmaktadır.

2. Öğrenciler, henüz tam ve yeterli bir hayat felsefesi geliştirememişlerdir; çözümleyemedikleri problemleri vardır.

3. Temel güven duyguları yeterince gelişmemiştir.

4. Yetişkinlik rolünü kazanırken, fizikî ve ruhî değişimler eşliğinde meydana gelen problemler yeterince ortadan kalkmamıştır.

Araştırma esnasında, erkek öğrenciler ile kız öğrencilerin kimlik arayışlarında ortaya çıkan kimlik bunalımları, farklılık arz etmektedir. Erkek öğrenciler daha çok şu problemlerle uğraşmak durumunda kalmaktadırlar: Okulla yeterince özdeşleşememe, bir takım inanç ve değerlerin yeterince oluşmaması, özellikle dini görevleri yetine getirmede eksikliklerin olması, sağlıklı bir hayat felsefesine sahip olamama vb.

Kız öğrencilerin daha çok karşılaştıkları problemler de, gelecekleri hakkında ümitsiz olma ve gelecekleri ile ilgili sağlıklı karar almada sıkıntı hissetme, yetişkinlik rolünü sağlıklı kazanamama, kendini yeterince tanıyamama, dini görevleri yerine getirmede eksikliklerin olması, temel güven duygusunun yeterince gelişmemesidir.

Öğrencilerin karşılaştıkları bu ve benzeri problemler, kimlik arayışı içerisinde ergenlik dönemi gençlerinde sık sık görülen kimlik bunalımının bir ifadesi olup, gencin içinde bulunduğu duruma göre kimi zaman ağır, kimi zaman da hafif bir seyir takip etmektedir.

Bunların yanı sıra, ergenlik dönemi gençlerinin kimlik arayışlarında karşılaştıkları bu bunalımların çözümünde din eğitiminin olumlu etkilerinin olduğu da tesbit edilmiştir. Şöyle ki; Din eğitimi ile, öğrencilerin %56.6'sının dini inanç ve tutumları kuvvetlenmiş, aynı şekilde tam ve yeterli hayat felsefesi geliştiremeyen öğrencilerin oranı, din eğitimi ile %10.7 oranında azalmıştır. Ayrıca din eğitiminin, öğrencilerin kişiliklerini geliştirmede ve kendilerini tanımaya yönlendirmede olumlu etkilerinin olduğu da tesbit edilmiştir. Böylece din eğitimi, yukarıda belirtilen hususlarla birlikte daha ziyade dini tutumların oluşum ve gelişmesinde etkili olmaktadır. Bununla birlikte öğrencilerin dini görevlerini yerine getirmedeki eksikliklerinin azaltılabilmesinde, okulda dini özdeşim örneği olan meslek dersleri öğretmenlerinin önemli bir fonksiyonu vardır. Bu nedenle meslek dersleri öğretmenlerine iyi bir dini özdeşim örneği olma görevi düşmektedir.

Öğrencilerin kimlik bunalımlarının çözümünde din eğitiminin olumlu etkilerinin yanı sıra, öğrencilerin temel güven duygularına ilişkin bunalımlarının yeterince ortadan kalkmadığı ve temel güven duygusunun yetersiz oluşunun öğrencileri rahatsız eden bir sorun olduğu da tesbit edilmiştir. Aslında genel olarak diğer okullardaki gençlerde de gelişme devresi özelliği olarak kendine güven sorununun olduğu görülmektedir. İmam Hatip Lisesi ergenlerinde bu sorunun daha belirginleşmiş görünmesi sadece din eğitimi öğretimine bağlanamaz. Zira genel olarak İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin kırsal kesime dayalı ve aşağı düzeyde ekonomik seviyeli aile çocukları oldukları bilinmektedir. Bu nedenle, öğrencilerin temel güven duygusu eksikliğinde, içinde buldukları sosyo-ekonomik şartların da etkisinin olabileceği düşünülmelidir. İşte, öğrencilerde mevcut olan temel güven duygusunun yetersizliğinin azaltılabilmesinde, İmam Hatip Lisesindeki Rehberlik servisleri ile öğretmenlere iş düştüğü kanısındayız. Rehberlik servisleri öğrencilerin yeteneklerinin tanınmasında ve kullanılmasında yardımcı olmalı, öğretmenlerle iş birliği içinde öğrencilerin kendilerine güven duyacak düzeyde başarılı olmalarını sağlamalıdır.

Din eğitiminin pek katkılı olamadığı konulardan ikincisi de öğrencilerin okul sonrası sağlıklı ve isabetli karar almada zor-

luk çekmeleri ile ilgili sıkıntılarıdır. Nitekim öğrencilerin %42.5'nin okulun bu konuda yardımcı olduğunu belirtmesi, bu konuda önemli ölçüde sıkıntı hissettiklerini göstermektedir. Öğrencilerin bu sıkıntılarında başta fen grubu dersleri olmak üzere bazı derslerden kendilerini yetersiz hissetmelerinin önemli bir etkisi vardır. Bu durum öğrenciler tarafından bilhassa anketlerin açık cevap kısmında belirtilmiş ve üniversite imtihanlarına girerken zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin yüklü bir müfredatla karşı karşıya kalmaları neticesinde bazı derslerdeki yetersizlikleri, yetiştirme kursları açmak veya açılan kursların faaliyetlerine etkinlik kazandırmak suretiyle telafi edilebilir.

Ayrıca İmam Hatip Lisesi'ndeki Rehberlik servisleri öğrencilere meslek tanıtımı yaparak ve bu mesleklerin genel özelliklerini belirterek öğrencilerin okul sonrası isabetli karar almalarına yardımcı olabilir.

EK:

**ERGENLİK DÖNEMİNDEKİ GENÇLERİN KİMLİK BUNALIMININ ÇÖZÜMÜNE
DİN EĞİTİMİNİN ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI.**

Sayın Öğrenci;

Bu anket, ergenlik dönemindeki gençlerin kimlik bunalımının çözümünde İ.H.L.düzeyindeki din eğitiminin etkisini bilimsel olarak araştırmak amacıyla hazırlanmıştır.

Hiç bir sorunun kesin olarak doğru veya yanlış cevabı yoktur. Tek fena sayılan cevap, samimi olmayan veya düşünülmeden verilen cevaptır.

Sizin kendi fikirlerinizi öğrenmek istediğimiz için cevapları kimseye danışmamanız gerekir.

Cevaplarınız sadece bu araştırma için göz önünde bulundurulacak ve başka hiç bir amaca açık tutulmayacaktır. Cevaplarınızı ne kadar samimi yazarsanız, araştırmanın sonuçları da, o kadar geçerli olacaktır. Bu ankete adınızı, soyadınızı, okul numaranızı yazmanızdır.

Emin olabilirsiniz ki, ne arkadaşlarınız ne öğretmenleriniz ve ne de okul idaresi, hiç kimse cevaplarınızı görmeyecektir.

Cevap vermeden önce her soruyu dikkatle okuyunuz hiç bir soru üstünde fazla vakit kaybetmeden hızlı; fakat dikkatli olarak her soruyu cevaplandırınız. İlgi ve yardımlarınız için teşekkür eder, başarılar dileriz.

ARAŞTIRMAYI YAPAN

M.NACİ KULA
ULUDAĞ ÜN.İLAHİYAT FAK.
DİN PSİKOLOJİSİ YÜK.LİS.ÖGR.

ARAŞTIRMAYI YÖNETEN

YARD.DOÇ.Dr.HAYATI HOKELEKLİ
ULUDAĞ ÜN.İLAHİYAT FAK.
DİN PSİKOLOJİSİ ÖĞRETİM ÜY.

OKULU:
SINIFI:
YAŞI :
CİNSİYETİ:

BÖLÜM 1

LÜTFEN UYGUN OLAN ŞIKKI İŞARETLEYİNİZ.

- 1.Dini inanç ve değerler hususunda kendinizi hangi durum içersinde buluyorsunuz?
- () a)Arzu ve istekle inanıyor, elden geldiğince uyguluyorum.
() b)İnancım tam olmakla birlikte uygulamada eksikliklerim var.
() c)İnanıyorum fakat şimdilik uygulayamıyorum.
() d)Şüphe ve tereddütlerim var.
() e)İlgilenmiyorum.
() f)Başka belirtiniz.....
- 2.Dini inanç ve tutumunuzda okul sıralarında her hangi bir değişiklik oldu mu?
- () a)Evet () b) Hayır.
- 3.(Dini inanç ve tutumunuzda her hangi bir değişiklik oldu ise) hangi yönde oldu?
- () a)Baha kuvvetlendi ()b) Yeni baştan tazelendi () c) dini inanç ve tutumlarım zayıfladı () d)Dini inanç ve tutumlarımın yerini siyasi ve ideolojik tutumlar aldı
() e)Başka belirtiniz.....

4. İ.H.L.'de aldığınız eğitim sonucunda kendinizi nasıl değerlendiriyorsunuz?
- () a) İ.H.L.'de okumakla kendi benliğimden uzaklaştığımı ve kendimi tanıyamayacak kadar yabancılaştığımı hissediyorum.
- () b) Okula bir türlü ısınamadım ve sıkıldığımı hissediyorum.
- () c) İ.H.L.'de okumakla kendimi, yetenek ve kabiliyetlerimi çok iyi tanıma fırsatını buldum.
- () d) Davranışlarımın inandığım değerlere uyduğunu fark ediyorum ve kişiliğimin oturduğunu hissediyorum.
- () e) Başka belirtiniz.....
5. Size birisi (Her insanın bir hayat felsefesi vardır. Senin hayat felsefenin oluşmasında okulunun nasıl bir etkisi vardır?) dese, aşağıdakilerden hangisini tercih edersiniz?
- () a) Okulum bana bir hayat felsefesi kazandıramadı
- () b) Kültür dersleri öğretmenlerimin etkisi olduğuna inanıyorum.
- () c) Meslek dersleri öğretmenlerimin etkisi olduğuna inanıyorum
- () e) Bir hayat felsefem vardı fakat okuldaki eğitim ve öğretimle hayat felsefem karmaşıklaştı
- () f) Başka belirtiniz.....
6. İ.H.L.'nin size nasıl bir kişilik kazandırdığına inanıyorsunuz?
- () a) Okulda ve okul dışında tutarlı ve uyumlu
- () b) Okulda tutarlı ve uyumlu, okul dışında tutarsız ve uyumsuz
- () c) Okulda tutarsız ve uyumsuz, okul dışında tutarlı ve uyumlu
- () d) Okulda ve okul dışında tutarsız ve uyumsuz
- () e) Başka belirtiniz.....
7. Okulda size kendinize ve başkalarına güveni kazandırabilecek kimi görüyorsunuz?
- () a) Bütün öğretmenlerimi
- () b) Sadece meslek dersleri öğretmenlerimi
- () c) Sadece kültür dersleri öğretmenlerimi
- () d) Arkadalarımı
- () e) Okulda hiç kimseyi göremiyorum
- () f) Başka belirtiniz.....
8. Okulda aldığınız eğitimle kendinize güvenerek bir tartışma veya yarışmada başarı sağlayabileceğinize inanıyorsunuz?
- () a) Evet () b) Hayır () c) Kararsız
9. Çocukluk döneminden sıyrılıp fiziksel ve ruhsal alanınızda bir takım değişiklikler olmaya başladığında bu değişiklikleri tanıyabilme ve bunların getirdiği problemleri çözme konusunda okulun size yardımcı olduğuna inanıyorsunuz?
- () a) Evet () b) Hayır () c) Kararsızım () d) Bu konuda kendimi tanıyamaz hale geldim ve problemlerim arttı
- () e) Başka belirtiniz.....
10. Cevabınız "evet" ise size yardımcı olanlar aşağıdakilerden hangisidir?
- () a) Bütün öğretmenlerim () b) Meslek dersleri öğretmenlerim () c) Kültür dersleri öğretmenlerim () d) Arkadaşlarım
- () e) Başka belirtiniz.....

11. Okulda aldığınız eğitimle okul sonrası neler yapacağınıza dair sağlıklı ve isabetli kararlar alabileceğinize inanıyor musunuz?

- () a) Evet () b) Hayır () c) Kararsızım () d) Bu konuda çok sıkıntı duymakta ve ne yapacağımı bilemez halde bulunmaktayım.
 () e) Başka belirtiniz.....

BÖLÜM 11

Aşağıda bir takım cümleler verilmiştir. Cümlelerde ifade edilen durum sizin kendi durumunuza uyuyorsa, cümlenin başındaki paranteze "evet" anlamına gelen (E) harfini, "Hayır" anlamına gelen (H) harfini, Bu konuda kararsız iseniz (K) harfini yazınız.

Lütfen hiç bir ifadeyi boş bırakmadan ve mümkün olduğu kadar "E" ile "H" den birini seçmeye gayret ederek cümleleri işaretleyiniz.

- () 1. Ölmüş olmayı istediğim olmuştur.
 () 2. Allah ve kainat ile ilgili sorunlarıma bir cevap bulamamak beni kendi içimde huzursuz ediyor.
 () 3. Kendim için bir hayat felsefesine sahip olduğumu söyleyebilirim.
 () 4. Tartışmalarda aktif rol almaktan hoşlanırım.
 () 5. Genellikle insanlara güvenmem.
 () 6. Başkalarının gözünde kendimi bulmuş bir insanım.
 () 7. Yaptığım tahsille ilgili olarak hiç bir pişmanlık duygusu taşımıyorum.
 () 8. Geleceğim hakkında iyimserim.
 () 9. Din, ideoloji, felsefe ve hayat görüşlerimle ilgili değer yargılarımda bazen öyle değişiyor ki, hiç bir şeye inanamaz hale geliyorum.
 () 10. Tartışmalarda veya yarışmalarda sanki hep kaybedeceğim duygusuna kapılıyorum.
 () 11. Ben başkalarının beni gördükleri gibi olmadığımı sanıyorum.
 () 12. Davranışlarımda kararlı ve emin olduğum düşüncesindeyim.
 () 13. Bir türlü ben ben olamıyorum (içimde birisi yön arıyor kendime) şiiri sanki tam beni anlatıyor.
 () 14. Hayatı genellikle yaşamaya değer bulurum.
 () 15. Kendimi bağlı bulduğum okulun bir öğrencisi gibi göremiyorum.
 () 16. Nasıl bir insan olmak istediğimi ve kendimden neler beklediğimi biliyorum.
 () 17. Daha doğru olduğuna inanıyorsam, toplum kurallarının dışına çıkmakta sakınca görmem.
 () 18. Hemen bütün derslerimi gerçekten mecbur olduğum için ve istemeyerek yaparım.
 () 19. Sanki sebebini bilmediğim bir şeyden dolayı suçluluk içindeyim.

()20.İsteklerimin bende bir iç çatışması yapmadan yeteneklerimle bağdaştığını hissediyorum.

()21.Bazen,sanki bütün kişiliğim, öyle değişir ki, yakın arkadaşlarım bile beni anlamazlar.

Anket hakkındaki fikirlerinizi ve ekleyeceklerinizi lütfen buraya yazınız.

.....
.....
.....
.....

Teşekkür eder,başarılar dileriz.

BİBLİYOGRAFYA

- ADASAL, Rasim ;
Medikal Psikoloji, Yaylacık Mat., 3. bas. İst. 1977
- ALTINTAŞ, Hayrani;
"Gençlik ve Şahsiyet" (makale), Din Eğitimi Der-
gisi, M.E.B. Yay., s. 3., Ank. 1985
- ARMANER, Neda;
Din Psikolojisine Giriş, c. 1., Ayyıldız Mat., Ank.
1980.
- AYHAN , Halis;
Eğitime Giriş ve İslamın Eğitime Getirdiği De-
ğerler, Doğu Mat., İst. 1982
- AYHAN, Halis;
"Temel Eğitim ve Orta Öğretimde Din Eğitimi"
(Tebliğ), Milli Eğitim ve Din Eğitimi Semineri
(Ankara 9-10 Mayıs 1981), Aydınlar Ocağı, İst. 1981
- BAŞARAN, İbrahim Ethem;
Eğitim Psikolojisi ve Modern Eğitimin Psikolo-
jik Temelleri, Emel Mat., 1. baskı, Ank. 1984.
- BAYMUR, Feriha;
Genel Psikoloji, İnkılâp ve Aka Basımevi, 4. bas.
İst. 1978.
- BOVET, Pierre;
Dinî Duygusu ve Çocuk Psikolojisi (çev. Selahattin
Odabaş), T.T.K. Basımevi, Ank. 1958.
- BROOKS, Fowler D;
The Psychology of Adolescence, Houghton Mifflin
Compeny, San Francisco 1920.
- BUHLER, Charlotte;
Çocukluk ve Gençlik Psikolojisi (çev. Feriha Bay-
mur), Tan Mat., İst. 1961.
- DUCHE, D.J;
"Adolescence et puberte" (Sempozyum), The Inter-
national symposium on Adolescentology, (Edt. C. J.
Dewhurst), M. De Negri, Milan. 1973.

CLARIDGE, Gordon;

"Personality"(makale), Introductory Psychology (Edt. John C. Coleman), Routledge Keaganpaul, London 1977.

COLE, L.-MORGAN, J.B;

Çocukluk ve Gençlik Psikolojisi(çev. Belkıs H. Vassaf), M.E.B. Yay., İst. 1968.

CROW, Lester D;

Adolescent Development and Adjustment, London 1965.

ÇULHA, Meral;

"Kimlik sorununu bağımsızlık çözebilir"(makale) Cumhuriyet Gençlik Eki 5, Cumhuriyet Gazetesi Yay. 5 Ocak 1985.

DACO, Pierre;

Çağdaş Psikolojinin Olağanüstü Başarıları(çev. O.A. Gürün), İnkılap ve Aka Basımevi, İst. 1983.

ENÇ, Mithat;

Ruh Sağlığı, İnkılap ve Aka Basımevi, 8. bas., İst. 1979.

EKŞİ, Aysel;

Adolesan Döneminde Kimlik Konusunda Bir Araştırma (Yayınlanmamış Psikiyatri Doçentlik Tezi), Ank: 1973.

EKŞİ, Aysel;

Gençlerimiz ve Sorunları, İ.Ü. Yay. İst. 1982.

EKŞİ, Aysel;

"Gençlerin en büyük kişisel sorunu, bir güvenilebilsem"(makale), Cumhuriyet Gençlik Eki 1, Cumhuriyet Gazetesi Yay., 13 Mart 1984.

EVHİM, Selmin;

Şahsiyet Alanında Psiko-Sosyolojik Bir Kavram Olarak Rol Sorununa Giriş, İ.Ü. Edebiyat Fak. Yay. İst. 1972

Ergenlik Psikolojisi(Derl.ve Yayınlayan Bekir Onur)
Hacettepe Taş Kitapçılık Ltd.Ank.1985

GEÇTAN,Engin;

Çağdaş Yaşam ve Normal Dışı Davranışlar,Maya Mat.,
2.bas.,Ank.1982.

GEÇTAN,Engin;

"Toplumun bireylerinde kimlik kavramı ile ilgili sorunlar üzerine bir tartışma"(makale),50.Yıla Armağan,A.Ü.Eğitim Fak.Yay.Ank.1973

GÖKÇE,Birsen;

Orta Öğretim Öğrencilerinin Beklenti ve Sorunları,
M.E.B.Yay.Ank.1984

HÖKELEKLİ,Hayati;

Din Psikolojisi(basılmamış ders notları),U.Ü.İlahiyat Fak.Bursa 1984.

HURLOCK,Elizabeth B;

Adolescent Development,M.Grow Hill Book Company,Second Edition,Tokyo 1955

İmam Hatip Lisesi Müfredat Programı,M.E.G.S.Bakanlığı Yay.Mevzuat Dizisi,Ank.1985.

JERSILD,Arthur T;

Gençlik Psikolojisi (çev.İbrahim N.Özgür),Takıloğlu Mat.,3. baskı,İst.1978.

KAPLAN,J.H.-SADOCK,J.B.-FREEDMAN,M.A;

Comprehensive Text Book of Psychiatry,c.1-2,Wilkins Company,Second Edition,New York. 1975

KOHN,Jock-ELİNER,Susan;

Human Growth and Development of Personality,Pergumen Press Ltd,Third Edition,London 1980.

KOPTAGEL İLAL,Günsel;

"Ergenlik çağının özellikleri ve ruhsal sorunları"(Konferans),Aile ve Çocuk 1982-1983 Seminer ve Konferansları,(Edt.Haluk Yavuzer),Akbank Kültür Yay.İst.1984.

KÖKNEL, Özcan;

Kaygıdan Mutluluğa Kişilik, Altın Kitaplar Mat., İst. 1982.

KÖKNEL, Özcan;

"Gençe verilecek kimliği ne aile ne de eğitim sistemi biliyor"(makale), Altınoluk, (aylık mecmua) Ekim 1986, say.8, Özofset Mat., İst.1986

KÜÇÜK, Abdurrahman;

"Temel eğitimde din eğitimi"(tebliğ), Milli Eğitim ve Din Eğitimi Semineri, (9-10 mayıs 1981) Aydınlar Ocağı, İst.1981.

LOWRENCE M.D.Kolb C;

Modern Clinical Psychiatry, Year Book Medical Publishers, Sixth Edition, London 1973.

M.D.HINSIE, E. Melond-M.D.ROBERT, Jean Compell;

Psychiatry Dictionary, Oxford University Press, Fourth Edition, London 1970.

MAHMUTOĞLU, Mualla;

"Kişilik"(Seminer), Seminer 11, İ.Ü.Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Psikiyatri Kürsüsü 1973-1974 yılı Konferans ve Seminerleri (Editör Ayhan Songar), İ.Ü.Cerrahpaşa Tıp Fak.Yay.İst.1978.

MART, Ömer;

Eğitim Psikolojisi, Maarif Basımevi, İst.1956.

MORGAN, Clifford T;

Psikolojiye Giriş (çev.H.Arıcı ve Arkadaşları), Hacettepe Ün.Psikoloji Bölümü Yay.Ank.1984.

MUUN, Norman L;

Psikoloji, İnsan İntibakının Esasları(çev.Nihat Tander), c.1-11, M.E.B.Yay., 3. baskı, İst.1968.

OKMAN, Güler;

Çocuğunuz ve Siz, M.E.B.Yay., İst.1983.

OKUTAN, Ömer;

"Din Eğitimi"(makale), Cumhuriyet Döneminde Eğitim, M.E.B.Yay., İst.1983

OKSÜZ, İskender;

"Eğitim sistemimiz ve diploma hastalığı"(makale), Ter-
cüman Gazetesi, 15 Ekim 1986.

ÖNER, Necati;

Stress ve Dini İnanç, D. Vakfı Yay., Ank. 1985.

ÖZBAYDAR, Sabri-Belma, GÜNGÖR, Erol;

Psikoloji Lise Ders Kitabı, M.E.B. Yay., İst. 1976.

ÖZGÜ, Halis;

Şahsiyet, Fakülteler Mat., 2. baskı, İst. 1969.

ÖZGÜR, İbrahim N.;

Ailede Okulda Çocuk ve Gencin Ruh Sağlığı, Takıloğlu
Mat., 2. baskı, İst. 1976.

PAZARLI, Osman;

Din Psikolojisi, Yükselen Mat., 1. baskı, İst. 1968.

SANDSTROM, C.L.;

Çocuk ve Gençlik Psikolojisi (çev. Refia Uğurel Şemin),
İ.Ü. Edebiyat Fak. Yay., İst. 1982

SPENLE, Rochableve Anne Marie;

Ergenlik Psikolojisi, Ergen ve Dünyası (çev. Bekir Onur),
Maya Mat., 1. baskı, İst. 1980

ŞEMİN, Refia;

Gençlerimizin Psiko-Pedagojik Problemleri, İ.Ü. Edebi-
yat Fak. Yay., 2. baskı, İst. 1964.

ŞEMİN UĞUREL, Refia;

Gençlik Psikolojisi, İ.Ü. Edebiyat Fak. Yay., 2. baskı,
İst. 1984

Türk Dil Kurumu Sözlüğü, c. 1-11, T.T.K. Basımevi, Ank.
1983.

TUNCER, Oya;

"Tanımlama"(makale), Biyo- Psiko-Sosyal Açıdan Ergen-
lik (Adoloscence) (Edt. Oya Tuncer), Ege Ü. Mat. İzmir. 1976

VARIŞ, Fatma;

Ergenin Gelişimine Etki Yapan Kültürel Faktörler, A.Ü.
Eğitim Fak. Yay., Ank. 1968.

VERGOTE, Antoine;

"Ergenlikte Din"(makale),(çev.Erdoğan Fırat),A.Ü.İlahiyat Fak.Dergisi,c.XXIV,Ank.1981.

VERGOTE, Antoine;

"Çocukta Din"(makale),(Çev.Erdoğan Fırat),A.Ü.İlahiyat Fak.Dergisi,c.XXII,Ank.1978.

YAVUZ, Kerim;

Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi,D.İ.Başkanlığı Yay.Ank.1983.

YAVUZER, Haluk;

Çocuk Psikolojisi 1,Duygusal ve Toplumsal Gelişimi, İ.Ü.Edebiyat Fak.Yay.İst.1982.

YAVUZER, Haluk;

"Ergenlik dönemi özellikleri ve sorunları"(konferans), Aile ve Çocuk 1982-1983 Seminer ve Konferansları(Edt. Haluk Yavuzer),Akbank Kültür Yay.İst.1984.

YÖRÜKOĞLU, Atalay;

Çocuk Ruh Sağlığı,İş Bankası Kültür Yay,6.baskı,Ank, 1983.

YÖRÜKOĞLU, Atalay;

Gençlik Çağı,Ruh Sağlığı Eğitimi ve Ruhsal Sorunları, İş Bankası Kültür Yay.Ank.1985

İNDEK

A

Adasal R, 11, 13, 28,
 Adolesans, 8, 9, 15,
 Adolescence, 8, 9.
 Allport, 10.
 Altıntaş H, 30, 32.
 Anket, 3, 4, 6, 7, 34, 39.
 Armaner N, 20, 28, 32, 34.
 Aynabenlik, 13.
 Ayhan H, 2, 17, 22, 24, 25.

B

Başaran I.E, 20, 22, 25.
 Baymur F, 10, 11, 12, 13, 14,
 17, 20, 22, 31.
 Benlik, 1, 12, 13, 14, 34.
 Bloch, 17.
 Bovet, 26, 27.
 Brooks F, 8.
 Buhler C, 33.

C

Claridge G, 10, 11.
 Cole L, 10, 25, 28.
 Cooley, 13.
 Crain W.C, 23.

Crowph D, 8

Ç

Çulha M, 23.

D

Dini Bunalım, 26, 34.
 Dini inanç ve Tutum, 43, 44
 45, 46, 47.
 Dinler Tarihi, 2
 Duche, 8

E

Ego, 11, 13.
 Ekşi A, 4, 5, 8, 14, 15, 16, 20, 21, 22,
 23, 24, 25, 34, 41, 47, 53.
 Eliner J.K, 9.
 Enç M, 11, 18.
 Erikson, 15, 16, 20, 37.
 Evrim S, 16, 17.

F

Freud , 11, 13.

G

Geçtan E, 13, 14, 15, 21, 24.
 Gerçek Benlik, 13, 14.
 Gökçe B, 9, 50, 51.
 Growth, 15.
 Gürün O.A, 9

H

Horrock , 10.
 Hökelekli H, 2, 32, 34, 47.
 Hurlock , 10.

I

Id , 11, 13,
 İdeal Benlik, 13, 14.

J

James W, 12, 13.
 Jersild A, 28, 29, 31, 32, 34.

K

Kaplan H, 21, 22, 24,
 Karakter, 11, 12.
 Kimlik, 4, 5, 13, 14, 15, 20, 23, 26, 27,
 40.
 Kimlik Arayışı, 1, 2, 3,

- Kimlik bunalımı, 3,4,5,20,21,
22,23,26,39,43.
- Kinsey, 8.
- Kişilik, 10,11,12,13,28,43,56.
- Köknel Ö, 11,12,13,14,
- Kramer, 15.
- L
- Lowrence M.D, 11.
- M
- Mahmutoğlu M, 11.
- Mart Ö, 28,31.
- Martin, 8
- Mead, 13.
- M.D.Hinsie , 9.
- Miller , 15.
- Mızaç , 11,12.
- Morgan C, 11,30,31,45.
- Munn L, 10,28.
- Muss E.R, 20,22,23,25.
- O
- Okman G, 24.
- Okutan Ö, 17.
- Origlia, 29,30
- Ö
- Öksüz I, 52.
- Öner I, 52.
- Öner Ö, 12,13.
- Özbaydar S, 28.
- Özdeşim, 1,16,37.
- Özdeşleşme, 15,16,40.
- Özerklik , 20,21,22.
- Özgü H, 28,
- Özgür İ.N. 30
- P
- Pazarlı O, 3.
- Peters W, 8.
- Pemoroy, 8.
- Psikolog, 9,11,12.
- Psikoloji, 2.
- Psikanalist, 14.
- R
- Kol Kavramı , 16,17.
- Ruh Sağlığı, 14.
- S
- Sandostrom, C, 21.
- Sosyal Psikolog, 14,15.
- Sosyolog, 15.
- Sosyoloji, 2.
- Spence R, 8.
- Süperego, 11,13.
- Ş
- Şemin R, 9,28,30,31,33,34.
- Şirin A, 16,37.
- T
- Temel Güven Duygusu, 21,59,60,
61,62.
- Test, 4.
- Thomas, 8.
- Ü
- Ünlüoğlu G, 13,14,15,16,17,
- V
- Varış F, 9,31.
- Vergote A, 34.
- W
- Wartburg , 15.
- Wheelis , 15.
- Q
- Quincey T, 9